

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan

Magisterkurs SOA 205; D-uppsats

Höstterminen 2004

Kvinnor i KRIS

om erfarenheter av stöd från frivilligt och professionellt organiserat socialt
arbete

Författare: Agneta Folkesson

Handledare: Anna Meeuwisse

ABSTRACT

The aim of this study was to examine how women in a voluntary organization, KRIS (C.R.I.S. Criminals' Return Into Society) express their experience of help and support from voluntary and professional organized social work. This was an empirically based study with, qualitative approach. The methods of data collection were unstructured interviews and participant observation.

The central question was which importance KRIS possible may have in the process of the women's return into society from involvement in crime and drug abuse. What can KRIS offer that the professional organization can't?

The findings were that mutuality, mutual aid or mutual help based on shared experiences is hard to replace with support from professional organized social work. Feelings for example are hard to express in a way that makes sense to those who doesn't share the experiences of a marginalised life. The genuine understanding that comes from shared experiences seems to be valuable in developing a new identity. Bourdieu's thoughts of cultural and symbolic capital were used to enlighten and clarify what's happening between clients, professionals and volunteers on the field of social work.

<u>FÖRORD</u>	4
<u>INLEDNING</u>	5
<u>BAKGRUND, SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR</u>	6
<u>Vad är KRIS?</u>	6
<u>Kvinnor i missbruk och kriminalitet</u>	7
<u>Syfte och frågeställning</u>	9
<u>METOD, URVAL OCH TILLVÄGAGÅNGSSÄTT</u>	10
<u>Val av undersökningsmetod</u>	10
<u>Urval och tillvägagångssätt</u>	11
<u>Bearbetning och analys av data</u>	12
<u>Problematisering av metod</u>	13
<u>Etiska överväganden</u>	14
<u>TEORETISK ANKNYTNING</u>	15
<u>Professioner och professionalisering</u>	15
<u>Professioner och amatörism</u>	17
<u>Frivilligsektorn</u>	19
<u>Självhjälp</u>	21
<u>Bourdieu</u>	23
<u>KVINNORNAS BERÄTTELSE OM SINA UPPLEVDA ERFARENHETER</u>	25
<u>Kvinnorna</u>	25
<u>Hur livet kunde te sig</u>	26
<u>Det nya livet – att klara av att möta sig själv</u>	28
<u>Mötet med frivilliga och värdet av gemensamma erfarenheter</u>	30
<u>Mötet med myndighetspersoner och professionella</u>	32
<u>Kvinnornas erfarenheter i ljuset av tidigare forskning</u>	35
<u>DISKUSSION</u>	36
<u>Egen reflektion</u>	38
<u>KÄLLFÖRTECKNING</u>	40

FÖRORD

Jag vill varmt tacka de kvinnor i KRIS som så generöst delat med sig av sig själva och sin tid för att möjliggöra denna studie. Jag hoppas att jag kunnat förvalta det förtroende jag fått på ett sätt som gör er rättvisa. För mig har arbetet med denna studie inneburit en resa in i en värld som tidigare var obekant för mig, jag har mött starka kvinnor beredda att ta tag i sitt eget och andras liv, som med framgång arbetar för ett hederligare och mer drogfritt samhälle. Jag är mycket tacksam över att ha fått ta del av dessa erfarenheter.

Jag vill dessutom rikta ett tack till min handledare Anna Meeuwisse för tålmodig handledning - in i det sista.

Ett stort tack till er alla!

INLEDNING

Hur effektiva är organisationer inom det människobehandlande arbetet? En del av insatserna inom kriminalvård och socialtjänst är relativt uddlösa i den bemärkelsen att det gör varken till eller från för klientens återanpassning till samhället. Kriminalvården visar oförändrade höga återfallssiffror och undersökningar visar att det går varken sämre eller bättre för de ungdomar som åtnjuter samhällets tvångsvård (Levin, 1997; Svensson, 2000). Enligt kriminalvårdens redovisning återkommer fyra av tio klienter till kriminalvården inom tre år. Grupper med hög återfallsprocent är äldre och medelålders personer dömda för tillgreppsbrott samt personer under 25 år med tidigare kriminalvårdserfarenhet som avtjänat straff för narkotikabrott/varusmuggling (Kriminalvårdsstyrelsens hemsida). Är det så att i organiseringen av professionella människobehandlande verksamheter finns inbyggda hinder för framgång?

Forskaren Bengt Svensson berättade på en temadag på Socialhögskolan i Lund att det händer att han möter gamla socialhögskolestudenter inom socialtjänsten och undrar; Vad är det som har hänt? Var har de engagerade, mänskliga studenterna tagit vägen? Och var ifrån kommer tjänstemannen som tolkar reglerna snävt? I människobehandlande verksamhet är yrkesutövningen ofta förknippad med myndighetsutövning¹. Hur påverkar det ”den professionelle” i mötet med dem han är satt att hjälpa, med vilka ögon ses klienterna i sådana situationer? Vad betyder det för de ”hjälpas” upplevelse av mötet? Detta är frågor jag intresserat mig för under en längre tid. I samband med val av uppsatsämne kom mitt intresse att riktas mot organisationen KRIS, Kriminellas Revansch I Samhället, som då var en relativt nystartad organisation för människor med kriminellt förflutet. KRIS omnämndes i media och var nominerad till pris för bästa brottsförebyggande arbete i Europa och utnämndes till bästa brottsförebyggande organisation i världen genom att vinna ett internationellt pris (Iscpp)² i USA (Utvägen³ nr 3, 2000). Jag fann KRIS intressant för att det var en ideellt arbetande kamratorganisation.

Jag beslöt mig för att undersöka KRIS medlemmars upplevelse av mötet med offentligt anställda socialarbetare och människor i frivilligt socialt arbete och tog kontakt med en lokalavdelning i KRIS. Jag gjorde mitt första besök på KRIS en så kallad kvinnokväll, då

¹ ”Utövning av befogenhet att bestämma om förmån, rättighet, skyldighet, disciplin är bestraffning eller annat jämförbart förhållande och att befogenheten ska utövas i förhållande till enskild.” (Clevesköld & Lundgren & Thunved, 2001, sid 66)

² En organisation liknande Brottsförebyggande rådet (Utvägen nr 3 2000)

³ Medlemstidning och informationsblad för föreningen KRIS, som sedan 2002 heter Vägen ut.

kvinnoverksamheten, enligt uppgift från en KRIS-medlem, var den aktivitet som fungerade bäst just då. Jag kom då att särskilt intressera mig för kvinnors upplevelser bland annat för att kvinnornas situation i missbruk och kriminalitet beskrivs som dubbelt besvärlig. Lalander (2001) menar att kvinnliga heroinister utöver samhällets fördömande också fördöms av subkulturen och media. ”De anses som mindre karaktärstarka, smutsigare och bedriva en mer oren form av sexualitet än de manliga kollegorna” (ibid, sid 210). Inriktningen på kvinnor kanske också påverkades av att jag tänkte mig att det var lättare att umgås med dem. Bengt Svensson (1996) menar att det för honom var lättare att förhålla sig till männen då tomrummen i samtalen fylls ut med ”diskussioner om okontroversiella ting inom det manliga intresseområdet” (ibid, sid 399).

Mina frågor kom att kretsa kring kvinnornas situation och hur de upplever mötet med representanter för frivilliga sociala organisationer och professionella organisationer?

BAKGRUND, SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Vad är KRIS?

KRIS, Kriminellas Revansch I Samhället, är en frivillig organisation som arbetar brottsförebyggande. KRIS har vunnit pris för världens bästa brottsförebyggande arbete. Vad gör KRIS och hur gör dom det är frågor som jag ställde mig?

På bara några år har KRIS lyckats engagera nästan 2000 medlemmar och blivit en rikstäckande förening som anlitas som sakkunnig i frågor som rör ungdomar och kriminalitet. Vi möter organisationen bland annat i TV-sofforna. Finns det något att lära av KRIS? Socialstyrelsen beskriver KRIS som en ideell förening för och med fd. kriminella och drogberoende medlemmar vars huvudsyfte är att hjälpa människor som kommer ut från anstalter tillbaka in i samhället (Socialstyrelsens hemsida).

KRIS är en rikstäckande förening vars ledord är; hederlighet, solidaritet, kamratskap och drogfrihet. KRIS bildades i oktober 1997 av elva personer i Stockholm som själva suttit i fängelse en stor del av sitt liv. Nuvarande förbundsordförande i RIKS KRIS, var en av initiativtagarna till föreningen. Det var efter att ha ”muckat” ett fyrtiotal gånger som idén föddes att fylla ut tomrummet mellan anstaltslivet och en fungerande frihet. Mucken beskrivs som att komma ut från anstalten med en platskasse med sina tillhörigheter i, ofta utan någonstans att ta vägen. Ett vanligt förfarande är då att leta upp kompisar från det kriminella

droglivet, så är cirkeln sluten, för det leder allt för ofta till ny vistelse på anstalt. "Vi hade ett antal medlemmar, en god vilja och framförallt en mycket bra idé." skriver riksordförande i tidningen Utvägen (Utvägen nr 3, 2000 sid 4). KRIS finns på 21 platser i Sverige, bildandet av RIKS KRIS skedde i december 2000. För fullvärdigt medlemskap krävs att man har begått ett brott eller missbrukat, om man inte uppfyller dessa kriterier är man välkommen som stödmedlem.

KRIS ser sig själv som ett alternativ till det tidigare kriminella och många gånger narkomana livet. Medlemmar från KRIS hämtar interner när de frigges och erbjuder en plats att besöka för samvaro med andra i liknande situation som kan dessutom fungera som förebilder då de lever hederligt och drogfritt. KRIS kan betraktas som en självhjälpsorganisation som organiserar människor både som "klienter" samt människor som vill hjälpa andra, och har därmed en dubbel funktion (Lundström, 1995).

BRÅ⁴ har kartlagt verksamheten vid de fyra största föreningarna inom KRIS, i syfte att belysa vilka aktiviteter som bedrivs och omfattningen av dem. Avsikten var dessutom att göra en mer omfattande studie av medlemmarnas brottslighet, detta var dock inte möjligt att genomföra på grund av bristande dokumentation. Rapporten visar att föreningarna ger sina medlemmar flera former av stöd, meningsfull sysselsättning, boende, stöd vid myndighetskontakter och kamratligt stöd. Studiet kring brottsligheten kom att omfatta styrelseledamöterna i lokalföreningarna. De flesta av dem var tungt brottsbelastade före inträdet i styrelsen, med brott som stöld, narkotikabrott och trafikbrott. Resultatet av undersökningen visade att de flest inte lagförts för brott efter inträdet i styrelsen (det var 3- 21 % av dem som lagfördes för brott, beroende på hur bortfallet beräknats). En tvillinganalys gjordes för de ledamöter som lagförts för brott relativt kort tid före inträdet i styrelsen, den visade att "tvillingarna" återföll i brott i mycket högre utsträckning än KRIS styrelseledamöter. (Frodlund, 2003)

Jag har genom kontakten med KRIS även blivit bekant med den narkomana världen, dessa världar står i nära förbindelse med varandra på ett sätt som jag inte hade klart för mig innan.

⁴ Brottsförebyggande rådet

Kvinnor i missbruk och kriminalitet

KRIS är en kamratförening för före detta missbrukare och kriminella, hur ser kvinnors missbruk och kriminalitet ut?

Forskningen visar att orsaken till kvinnors ingång i missbruk ser annorlunda ut än vad det gör för män. Då behandlingen har varit könsneutral det vill säga utgått från mannen som norm för både manligt och kvinnligt missbruk har kvinnornas behov inte särskilt uppmärksammas tidigare (Trulsson, 2002). Det är vanligare att flickor berättar om konflikter i hemmet bland ungdomar som har haft kontakt med missbruksenhet (Hilte, 2000). Svensson (1996) menar att kvinnor börjar med droger av nyfikenhet och att de söker spänning och njutning, de är aktiva och planerade i drogandet.

Heimer och Posse (2003) menar att det är viktigt att förstå att vägen in i missbruket ser annorlunda ut för kvinnor än vad den gör för män, därför kan inte missbrukarvården se likadan ut. När kvinnornas behov fick styra samtalens innehåll kom de att röra sig kring sexualitet, sex och missbruk, våldtäkt, sexuella övergrepp, misshandel, aborter, modersroll, kvinnors kroppar, kärlek och relationer, visar erfarenheter från ett behandlingshem för enbart kvinnor. Valet av samtalsämne speglade kvinnornas utsatthet och svåra erfarenheter, men också sökande av andra kvinnors erfarenheter och kvinnogemenskap.

Enligt Svensson (1996) har kvinnor har två karriärer i drogbruket, en i den offentliga sfären, en i den privata sfären. Drogbruket i den offentliga sfären erbjuder en form av oberoende jämlikhet, till skillnad från den underordnade roll som finns i hemmets sfär. En fjärdedel av de tunga narkotikamissbrukarna är kvinnor som aktivt tar del av det narkoman livets alla former. Kvinnorna försörjer sig genom att sälja tillhörigheter, snatta, stjäla eller låna, för att undvika fängelse väljer en del prostitution som försörjningskälla. (Svensson, 1996). Den sexuella utvecklingen störs genom tidigt missbruk. Framträdande i kvinnors berättelser är skammen över sig själv och vad det varit med om, vilket inte framkommer i männens berättelser. I barnen ser kvinnor en räddning från missbruket och möjlighet att kompensera sig, barnet innebär en möjlighet att få ett socialt värde. (Trulsson, 2002).

Fyllekäring, hora, tjackhora är epitet på kvinnliga missbrukare, kvinnligt rus beskrivs med negativa förtecken och sexuella undertoner (Trulsson, 2002). Flickor omhändertas oftare än pojkar på grunder som relateras till sexualitet. Pojkar institutionsplaceras för stöd och våldsbrott, flickor för rymning och vagabondering (Hilte, 2000). Ingela Kolfjord skriver att teorier om kvinnlig brottslighet ända sedan Lombroso tagit sin utgångspunkt i ”kvinnans biologi och särskilt hennes sexualitet” (Kolfjord 2003, sid 12).

Även inom kriminologin förekommer könsblindhet menar Hilde (1996). Pojkar och män begår brott mycket oftare än vad kvinnor gör. Vi frågar inte varför män begår många brott, utan undrar varför kvinnor begår få, detta medför en marginalisering av kvinnor i brottstatistiken (ibid). Nära 20 % av alla personer som misstänktes för brott år 2003 var kvinnor, en andel som successivt har ökat under en följd av år. Kvinnor och män begår olika typer av brott, kvinnors andel av stöld och ärekränkning, bedrägeri och osant intygande är en fjärdedel, men utgör bara 6 % av dem som misstänks för misshandelsbrott. Andelen kvinnor som är misstänkta för våldsbrott och fordonsbrott är liten. Kvinnobrotten är framförallt butiksnatterier, här utgör kvinnorna en tredjedel av samtliga misstänkta personer 2003. (BRÅ-rapport, 2004:3.) Kolfjord menar i motsats till BRÅ att trots ökad jämställdhet, har inte andelen brott utförda av kvinnor ökat, vilket det funnits tankar om att det skulle göra (Kolfjord, 2003).

Syfte och frågeställning

Det övergripande syftet med denna studie är att undersöka hur klienters erfarenheter och uppfattningar av skillnaden mellan offentligt och frivilligt socialt arbete tar sig i uttryck i deras berättelser om detta. Genom denna fallstudie vill jag söka förstå vilken betydelse en organisation som KRIS har för kvinnor som levt i missbruk och kriminalitet. Hur arbetar KRIS för att människor ska avstå från droger och kriminalitet och bli kvar i det vanliga livet? Har KRIS något som socialtjänst och kriminalvård inte har, och vad är det i så fall? Hur kan man förstå KRIS som organisation och socialt fenomen? Min strävan är att fånga enskilda kvinnors upplevelse av mötet med frivilligt socialt arbetande organisationer samt mötet med professionella yrkesföreträdare.

Mina specifika frågeställningar är:

Hur beskrivs KRIS av medlemmarna?

Hur beskriver de sin egen roll i organisationen?

Hur upplever dessa kvinnor mötet med frivilligarbetare i föreningar som arbetar med frivilligt socialt arbete?

Hur upplever kvinnor med erfarenhet av missbruk och kriminalitet mötet med olika myndighetspersoner?

Hur ser kvinnorna på sin nuvarande situation och sin framtid.

METOD, URVAL OCH TILLVÄGAGÅNGSSÄTT

Val av undersökningsmetod

Min drivkraft är att försöka förstå, inte bara registrera fenomen och jag väljer därför kvalitativ metod och har i enlighet med denna metodtradition valt att undersöka ett mindre antal människor i avsikt att nå förståelse och helhet. Mina primärdata är baserade på deltagande observation, samtal och djupintervjuer. Jag har även tagit del av dokument från föreningen KRIS. Pål Repstad (1988) menar att den fenomenologiska ansatsen är en utveckling av den hermeneutiska metoden med ytterligare betoning på människors egen upplevelser, vi frågar; *Vad anser de själva att de gör* istället för att fråga *Vad är det jag ser dem göra*.

Perspektivet är kvinnornas, jag har närmat mig dem direkt utan kontakt med myndighet eller annan organisation. Jag har valt att lyssna enbart på deras röst utan kommentarer från andra från fältet. Jag har sökt vidga begreppet klientperspektiv, ett begrepp som enligt Eliasson (1995) är begränsande då det snävar in att gälla människors erfarenhet i just klientrollen, en roll som är för snäv för att vi ska se hela människan.

Urvalets storlek innebär att det inte går att generalisera utifrån resultatet. Det ger dessa kvinnors bild av sin unika och specifika erfarenhet. Intervjuerna är ostrukturerade, gjorda med intervjuguide, bilaga 2. Intervjusituationen ger mig därmed möjlighet att ställa följdfrågor, undersöka underliggande motiv och registrera icke-verbal aktivitet med betydelse för svaret. Jag tänker då på tvekan eller att intervjupersonen blir känslomässigt berörd eller i övrigt reagerar oförutsett på de frågor som ställs (Robson, 1999).

Jag valde ostrukturerad deltagande observation som kompletterande datainsamlingsmetod, vilket innebär att jag varit i föreningens lokal vid ett flertal tillfällen, under olika veckodagar och vid varierande tider på dygnet. Jag har enbart mötts av välkomnade välvilja i mina kontakter med KRIS lokalavdelning, jag blev flera gånger överraskad över med vilken öppenhet jag mottogs både av kvinnorna jag intervjuat och övriga personer jag mött, både kvinnor och bland män. Jag kommer i fortsättningen att benämna KRIS lokalavdelning för lokalen, jag menar då den fysiska lokalen. Mina besök på lokalavdelningen har antagit formen av öppen deltagande observation. Jag förde inte

anteckningar på plats utan har skrivit ner mina iakttagelser i direkt anslutning till besöken. Jag intresserade mig för hur samvaron gestaltade sig, hur samspelet såg ut, vad innehållet i verksamheten bestod av. Jag deltog i huvudsak i kvinnoaktiviteterna; kvinnokvällar och mamma-barn träffar, men har också besökt lokalen vid andra tillfällen. Jag har låtit intrycken från deltagande observation fått ”färga av” sig på analysarbetet av intervjuerna. Studien kan kallas innanförstudie (Meeuwisse, 1997) Jag har dessutom tagit del av dokumentation av verksamheten för den lokalavdelning som studien avsåg. Därmed har jag närmat mig det som kallas metodtriangulering i undersökningen, i avsikt att nå fördjupad förståelse och därmed öka tillförlitligheten i undersökningen, jag kan för den skull inte göra anspråk på objektivitet eller att ha nått den absoluta sanningen (Robson, 1999; Svensson & Starrin, 1996; Fraser, 2004).

Utöver detta har jag deltagit i en temadag som KRIS deltog i tillsammans med representanter från kriminalvården. Där träffade jag dåvarande ordföranden i lokalföreningen som jag sedan intervjuade om de organisatoriska förhållandena på lokalföreningen.

Urval och tillvägagångssätt

Jag har genomfört en provintervju och fyra intervjuer under tiden mars-april 2001. Urvalet har skett bland kvinnor i en av KRIS lokalföreningar. Efter kontakt med informationsansvarig i föreningen valde jag att förlägga mitt första besök på KRIS till ett tillfälle då det var kvinnokväll. Den kvällen var kvinnor i olika åldrar samlade, det väckte tanken att vända mig till kvinnor i varierande åldrar för att få bredd i urvalet. Jag frågade några kvinnor om de var intresserade av att bli intervjuade, fick positiv respons på det och bestämde tid för intervjuer redan vid mitt första besök. Jag skrev därefter ett brev riktat till KRIS-medlemmarna för att ge en orientering om syftet med mina besök och vad det skulle innebära att delta i undersökningen, bilaga 1.

Tre av intervjuerna bokade jag efter att knutit kontakt med informanterna i KRIS-lokalen den fjärde informanten kontaktade jag per telefon efter tips av informationsansvarig. En av kvinnorna jag avtalat tid med avböjde strax före intervjun och ville inte vara med alls, hon ersattes direkt av en annan. Jag höll mig inom ramen för planerade antal intervjuer trots detta bortfall. Innan intervjuerna gjorde jag en provintervju, med en kvinna som inte hörde till KRIS men som hade erfarenhet av KRIS på annan ort, för

att pröva min intervjuguide, det föranledde inga förändringar i guiden. Däremot ändrade jag en fråga efter ett av mina besök i lokalen.

Tre av intervjuerna genomfördes i lokalen, där vi satt ostörda (av andra besökare) i ett rum på andra våningen. Någon av informanterna hade sitt barn med sig och vi blev emellanåt avbruten av den anledningen. Den fjärde intervjun skedde i informantens hem med sambo och barn närvarande, intervjun avbröts vid flera tillfällen av att informanten ägnade uppmärksamhet åt barnet. Intervjuerna varade mellan drygt en och en och halv timme. De är bandade och utskrivna, cirka hundra sidor text.

Jag har gjort utskrift av intervjuerna vid flera tillfällen. En första råutskrift, som efterföljts av en fullständig slutversion efter att jag lyssnat på bandet igen. Dessutom har jag flera gånger enbart lyssnat på banden, första gången i direkt anslutning till intervjuerna i syfte att påbörja analysen, enligt Svensson och Starrin (1996) det ideala sättet att analysera intervjuer. Bearbetning av intervjumaterialet har således skett genom lyssnade, skrivande och läsande.

Jag har besökt KRIS-lokalen vid åtta tillfällen, för att få en bild av verksamhetens innehåll och lära känna medlemmarna. Jag har varit i återkommande kontakt med KRIS genom oförberedda besök i lokalen efter tidpunkten för datainsamlingen, som skedde under våren 2001, besöken har sträckt sig fram till maj 2003 .

Bearbetning och analys av data

Jag lyssnade igenom intervjuerna för att få ett första intryck av mitt insamlade material, därefter har jag skrivit ut intervjuerna i sin helhet (Svensson & Starrin, 1996). Analysen av det insamlade empiriska materialet har skett under hela forskningsprocessen och inte pågått i en separat fas (Kvale, 1997). Jag har läst igenom utskrifterna ett antal gånger och började tolkningen med att göra en sammanfattning av intervjupersonernas utsagor i ett slags kortfattade fallbeskrivningar (Kolfjord, 2003). Utifrån dessa växte vissa gemensamma drag fram. Jag har bearbetat materialet, dels manuellt med noteringar i marginalen, dels digitalt, på skärmen, där jag färgmarkerat hela citat som jag anser har fångat huvudintrycket, citaten har jag därefter grupperat i teman (Svensson & Starrin, 1996; Robson, 1999). I vidare bearbetning av materialet har jag funnit ytterligare teman som kommit att handla om hur livet gestaltat sig för kvinnorna, vilka erfarenheter de gjort i mötet med hjälpare från olika håll och vad de skulle vilja ändra på i en framtid. Jag har gjort transkriptionen själv, dels för att närma mig

materialet dels av hänsyn till informanterna, ett tidskrävande arbete men med den fördelen att jag följt hela analysprocessen (Meeuwisse 1997; Robson, 1999). I redovisningsdelen har jag gjort en lättare redigering av språket genom att ta bort utfyllnadsord.

Problematisering av metod

För att ytterligare bredda data och öka tillförlitligheten skulle jag gärna se att det kompletteras med skriftliga utsagor i form av återblickande ”dagboksanteckningar”. Jag avstod från det dels för att en av informanterna direkt avböjde när jag förde det på tal vid den inledande kontakten, dels ville jag inte överutnyttja informanterna, jag var tacksam över att de delade med sig så generöst av sina liv och erfarenheter. Av samma skäl valde jag att inte göra en upprepad intervju (Svensson & Starrin, 1996).

Jag har själv inte mer än begränsad erfarenhet av arbete med personer som är kriminella och/eller narkomaner, det kan kanske tyckas vara till nackdel för studien men jag är inte säker på att så är fallet. Jag hade inte redan svaren på frågorna som jag avsåg att ställa som Svensson (1996) formulerar det med tanke på sina egna omfattande kunskaper inom området. Kanske har det varit så att mina oinitierade frågor gett mer uttömmande svar än om jag ställt de "rätta" frågorna. (se även Gilje & Grimen, 1992).

Hur man brukar språket som intervjuare är något att reflektera över. Hur känsloladdade eller främmande ord används kan få konsekvenser för genomförandet av intervjun (Svensson & Starrin, 1996). Det förekom att jag var ovarsam med vilka ord jag använde. Det hände mig att jag, när jag just uttalat vissa ord, kom jag på att det inte var lämpliga, de hörde mer hemma i min vardagsvärld än i kvinnornas. Det hände också att jag utan att var medveten om det vid intervjutillfället ställde frågor som det var omöjligt att besvara i den meningen att det egentligen inte finns ett svar. Det var en fråga om hur vad som skulle till för att andra flickor/kvinnor ska slippa hamna i liknande situation som informanterna. Först när jag lyssnat på intervjun stod det klart för mig att det kunde uppfattas som kritik och nedvärdering av kvinnornas liv och leverne. Jag skulle nog inte komma på tanken att ställa motsvarande fråga till ex vis någon av mina kollegor, underförstått att de lever det ”riktiga livet” och inte behöver tänka sig det annorlunda. Vem avgör vad som är ett värdefullt och meningsfullt liv och vad som är ett ”dåligt liv” som bör undvikas?

Kvinnorna har erbjudits att ta del av uppsatsens för att veta och godkänna vad jag skrivit om dem och hur jag citerat dem. Alla utom en har avböjt med hänvisning till att de

litar på att jag hanterat materialet på ett sätt som inte kommer att vara till nackdel för dem. En av kvinnorna har jag dessvärre inte kunnat nå. Man måste vara klar över det ansvar man påtar sig för de människor som deltar i en undersökning (Holme & Krohn Solvang, 1991). Jag tvingas konstatera att jag inte har bemödat mig tillräckligt om att vara uppdaterad på hur jag i efterhand ska nå mina informanter, däremot har jag funnits tillgänglig för kontakt från dem under tiden studien pågått.

I efterhand ser jag att en av intervjuerna ej blivit så fyllig som jag föreställt mig. Detta beror på att jag själv var okoncentrerad under intervjun och att intervjusituationen inte var den mest optimala då vi blev avbrutna av informantens son vid upprepade tillfällen. Informanten svarar dessutom ganska kortfattat på frågorna. Detta får mig att fundera över hur stora anspråk man kan ställa på intervjupersonernas lojalitet, hur mycket kan man begära av deras tid och närvaro. Hur mycket får det gripa in i deras vardagsliv? Vilka avkall måste jag göra för inte bli för krävande? Jag tycker det är intressanta frågeställningar med tanke på att jag mötts av så mycket välvilja. Är välviljan uttryck för att vara till lags, en vana att göra vad andra människor säger till en som man lärt sig i kontakter med exempelvis myndigheter?

En gång när jag träffar mammor och barn säger ett av barnen om mig: Jag är rädd för henne. Jag står vid det tillfället med ett kollegieblock i händerna och letar efter ett telefonnummer som vi behöver för att kontakta någon som kan komma och öppna för oss till lokalen. Hur uppfattas jag, är det som myndighetsperson. Jag förstår att jag inte uppfattas som en av dem, det är framför allt mitt språk som skvallrar om att jag har en annan tillhörighet.

Att arbeta med ett så litet antal informanter kan visa sig ha sina begränsningar. Särskilt då undersökningen rör förhållanden som är så specifika som fängelsevistelser. Viss information är lättidentifierad och därmed oanvändbar med hänsyn taget till konfidentialitetskravet.

Etiska överväganden

Informanterna har informerats om syftet med intervjuerna, de har deltagit på frivillig grund och har haft möjlighet att dra sig ur, så kallat informativt samtycke (Holme & Krohn Solvang, 1991). Meeuwisse (1997) diskuterar värdet av samtycke, då informanterna i förväg egentligen inte vet vad de samtyckt till. Det kan vara så att det inte ens står klart för undersökaren i början av en studie vart den leder och vad resultatet blir. Data från intervjuerna och övrigt insamlat material är behandlat så att det inte ska vara möjligt att

identifiera deltagarna i studien, det är särskilt viktigt att visa stor varsamhet då det rör sig om personer i "svaga" grupper, vilket man kan säga att det är i denna undersökning, en del av informanterna är dock vana vid att berätta om sig själv och sina liv i offentliga sammanhang.(ibid) Jag har strävat efter att bearbeta kvinnornas utsagor på ett sådant sätt att resultatet som det redovisas i denna uppsats inte ska upplevas som kränkande.

TEORETISK ANKNYTNING

Professioner och professionalisering

Ordet profession betyder yrke och kommer från latinets *professio*, vilket betyder erkännande, uppgift eller yrke, att vara professionell är att vara yrkesmässig (Wessén, 1991). Motsatsen till professionalism är amatörism (Nationalencyklopedin, 1994). Läkare, advokat och präst, de så kallade klassiska professioner är de yrken som betraktas som professionella i traditionell professionsforskning. Professionalisering handlar både om uppkomsten av yrken och fördjupning och förstärkning av yrkeskaraktären (Beckman 1981; Brante 1987; Selander 1989; Dellgran & Höjer, 2000). Inom professionsforskningen talar man om två framträdande perspektiv, dels det naiva som bygger på Parsons tankar om mönstervariabler och konsensus, dels det cyniska enligt vilket professioner strävar efter yrkesmonopol och därmed makt, en monopoliseringsstrategi som av Weber beskrivs i termer av stängning (Brante 1987; Dellgran & Höjer, 2000). Dellgran och Höjer kallar dem stängnings respektive egenskapsteorin. En fråga som diskuterats inom professionsforskningen är om professionen ska beskrivas med en rad särskiljande kriterier, det s.k. essentialistiska perspektivet/egenskapsteorin eller som en process där yrkesgrupper utvecklar strategier för att avgränsa yrkes- och kunskapsområde, stängningsteorin? Egenskapsteorin har kritiserats för att okritiskt betona ett synsätt som lyfter fram konsensus, balans och stabilitet och bortser från konflikter och gruppintressen mellan professioner (Selander 1989) enligt stängningsteorin "finns professionerna för att de vill finnas" (Dellgran & Höjer 2000 sid 32). Sarfatti-Larsson, nytänkare inom professionsforskning, för in tanken att professionalism inte är något statiskt utan föränderligt i takt med samhällets utveckling. Professionella grupper påstår sig ha både en formell kunskap och dessutom förmåga att använda dessa kunskaper. Detta används som argument för att erhålla ekonomiska resurser och exklusiv rätt till visst yrke. Detta tredje

perspektiv har kommit att kallas det realistiskt- kontextuella (Selander,1989; Dellgran & Höjer, 2000).

Holgersson (1986) menar att socialt arbete är ett yrkesarbete med starkare eller svagare grad av professionalism. Det sociala arbetet har utvecklats ur filantropin som bedrevs av välbeställda kvinnor för att hjälpa fattiga och utsatta människor. En av drivkrafterna i det filantropiska arbetet var att förhindrar social oro, vi kan hitta inslag av uppfostrande ambition. I Sverige talades det om ”rätta” och ”orätta” fattiga, eller värdiga och ovärdiga, vilket kan ses som ett uttryck för ifrågasättande av hjälpbehoven. ”Den här misstänksamheten mot människor i behov av hjälp är ett mönster som går igenom hela det sociala arbetets historia och som i högsta grad lever kvar än idag” (Pettersson 2001, sid 22). Dellgran och Höjer diskuterar i sin beskrivning av det sociala arbetets framväxt som kunskapsområde och praktik det vi kan kalla välfärdsprofessionen: ”Den typ av professioner som ömsom benämns som de sociala professionerna, ömsom välfärdsprofessionerna, brukar på ett mycket allmänt plan beskrivas som högutbildade sociala grupper som i kraft av tillkämpad tilldelad vetenskaplig auktoritet och expertstatus lyckats avgränsa och monopolisera vissa specifika yrkes- och kunskapsmässiga områden. De har nått en position från vilken de via legitimerande högskoleutbildningar kan hävda sig som de enda kompetenta att utföra vissa samhällstjänster”. (Dellgran & Höjer, 2000 sid 29)

Blennerger diskuterar begreppet professionell utifrån att betydelsen i allmänt språkbruk är kunskapsberoende, kompetent och avlönad. Det finns i sig inte en motsats mellan professionell i betydelsen kunskapsberoende och frivillig. Personer anställda i frivilliga organisationer har både relevant utbildning och kunskapsgrund för sitt arbete. ”Uttrycket professionell är alltså mångtydigt och ibland direkt missvisande som generell motsats till frivillig” (Blennerger 1993, sid 63).

Jag är medveten om att professionell i detta sammanhang är ett svårfångat begrepp. Ibland är det besvärande att det är tvetydigt. De som jobbar på Nämndemansgården och Provita är professionella i den bemärkelsen att de är avlönade, det krävas en särskild utbildning för att arbeta där, ofta grundad i själverfarenhet av missbruk, men jag vill inte sortera in dem i de professionella jag talar om. Jag särskiljer professionella med och utan själverfarenhet

Monopoliseringssträvanden på kunskap om hur arbetet ska bedrivas för människor i behov av stöd kombinerat med misstro mot dessa människor – vad blir resultatet av det? Kan det människobehandlande arbetet inom det fält som är det sociala arbetets och som bedrivs av aktuella yrkesgrupper i denna studie, socialarbetare och

kriminalvårdspersonal, i någon mening vara effektivt och för vem? Finns det möjlighet att hjälpa på ett bra sätt inom den professionaliserade omsorgen om andra människor eller är det förbehållet de frivilliga krafterna?

Professioner och amatörism

Den följande framställningen baserar sig på Beckmans bok *Kärlek på tjänstetid* i vilken han strävar efter: ”att belysa några principiella svårigheter som är inbyggda i den professionella organisationen av social vård” (sid 8, Beckman, 1981). Här hävdar Beckman: ”För att kunna etablera respekt för sig som professionell tröstare av deprimerade och återförare av vilseförda räcker det inte med att vara vanligt snäll och klok. Man måste kunna hävda specialiserad kompetens otillgänglig för vanligt folk”. (ibid, sid 58)

”Huvuddelen av alla socialt vårdande handlingar i vårt samhälle äger rum inom ramen för familjeliv, föreningsliv, sällskapliv och arbetsliv. Det är när verksamheten lösgöres ur dessa ramar och infogas i särskilt organiserade verksamheter som deras vårdkaraktär framträder tydligt. Det är alltså ingen tillfällighet att det är den högst professionaliserade av alla vårdverksamheter – kroppssjukvården – som har den otvetydigaste vårdkaraktären”. (sid 44)

Professionalisering av vård har inneburit en kunskapsintensifiering av vårdverksamheten, då den professionella vården åberopar vetenskaplig auktoritet, och enligt Beckman har detta haft en starkt humaniserande effekt på vården. ”Förskjutning av vårdverksamheternas tyngdpunkt från informell och enskilt organiserad till offentligt organiserad vård har starkt reducerat medborgarnas ojämlikhet i situationer av hjälplöshet och akut beroende av omgivningens välvilja.” (ibid, sid 41).

Vårdverksamhetens innebörd inbegriper allt från akutsjukvård till social vård i vid bemärkelse. Med social vård i vid bemärkelse menas barnavård, socialvård, nykterhetsvård och delar av mentalvården, verksamhet som sysslar med formning och anpassning av personlighet och beteende till gemenskapens villkor. Vårdverksamhetens objekt är gemenskapen, strävan att hålla medlemmarna kvar i den, akut livshotande sjukdom är den tydligaste vårdssituationen, om man inte får vård riskerar man att falla ur gemenskapen. Professionell sjukvård har god möjlighet att ersätta det informella amatöristiska systemet, social vård i vid mening har däremot svårt att ersätta den informella omsorgen med professionell tjänsteproduktion då ”Den gemenskap som den professionella vården refererar

till är alldeles för abstrakt och otydlig för att den professionelle vårdaren skall ha en chans att psykologiskt erfara att han i vården av klienten på ett påtagligt sätt samtidigt vårdar sig om den gemenskap ur vilken klienten hotar att falla” (sid. 49). Detta är ett problem för den professionella vården men inte för den amatöristiska vården, där vårdaren har en gemenskap att erbjuda den som får hjälp och stöd. Beckman nämner som exempel på amatöristisk vård Pingströrelsen och Hasselakollektivet, de fungerar så ”... att man ger de vårdade en tydligt utpekad gemenskap som alla vårdare starkt identifierar sig med” (sid. 51). Gemenskapen är i dessa fall församlingen och ”arbetarklassen”.

I det amatöristiska självhjälpskollektivet däremot kan vårdaren utan problem konkretisera och identifiera sig med den gemenskap ur vilken vården utgår. Vårdaren i det amatöristiska självhjälpskollektivet kan genom sin identifikation med denna tydliga gemenskap uppträda med en moralisk auktoritet i vårdsituationen. Det kan inte den professionelle vårdaren, vilket förorsakar ineffektivitet. Beckman menar därmed att i den professionaliserade vården finns ett inbyggt hinder för effektivitet beroende på att man som socialarbetare t ex inte har en gemenskap att tillsammans med klienten sträva mot. I denna tanke ligger att det är samhället som är skapare av det problem som ska avhjälpas, t ex ett missbruk. Socialassistenten⁵ kan ha svårt att konkretisera eller identifiera sig med "samhället" och hon får därmed svårt att uppträda med moralisk auktoritet vilken ersätts med vetenskaplig legitimitet. Ineffektiviteten är inbyggd i organiseringen av den professionella vården, det ligger alltså inte hos enskilda vårdutövare, som har ett engagemang och en vilja till förbättring för klienten, Beckman betonar att man som professionell i olika vårdverksamheter menar väl och gör sitt bästa.

Val av förklaringsmodell för avvikande beteende får betydelse för innehållet i det vårdande arbetet. Den moraliskt-rationella förklaringsmodellen tillerkänner människan en avsikt och ett eget ansvar. Enligt detta synsätt som tidigare var förhärskande åligger det människan att själv ändra sig och sitt beteende. Det har under 1900-talet skett en förskjutning mot att istället orsaksförklara den uppkomna hjälplösheten, det är inte klientens fel att han hamnat i en situation som hjälpbehövande, förklaringen till det står i stället att finna i generna, i omgivningen eller i en dålig barndom, dvs. utanför den enskildes kontroll, som därmed inte kan göras ansvarig för sina problem. Beckman menar att en adekvat omsorg underlättas genom att garantera klienten skuldfrihet för den uppkomna situationen. Thomas Szasz, Ivan Illich, Christopher Lasch m fl har ställt sig kritiska till detta förhållningssätt och menar att det medför risk för en handikappningsprocess som har passiviserande verkan. En slags inbjudan

till att som klient se sig som moraliskt inkapabel och oansvarig för sig själv. Beckman menar att denna ansvarslöshetstanke är logiskt förbunden med vårdens oförmåga att relatera sig till en gemenskap.

Beckmans bok är skriven i början på åttiotalet, det finns skäl att anta att det har förändrats sedan dess. Text i vilken man som socialarbetare ser sig som klientens företrädare och försvarare mot samhället. Börjeson (2000) beskriver den så kallade Uppsalamodellen som ett uttryck för repressivitet gentemot klienterna, där vi ser en individualisering av problematiken i stället för att fokusera de makrosociala villkoren. Samtidigt som antalet lediga arbeten minskar åläggs klienten ett större eget ansvar för den uppkomna situationen och för åtgärdande av den.

Bengt Svensson och Arne Kristiansen konstaterar i sin undersökning av brukarnas syn på narkomanvården att ett paradigmskifte skett inom narkomanvården. Under nittiotalet har ansvaret förskjutits från det offentliga till den enskilda ”Idag är allt narkomanens eget fel” säger Arne Kristensen i en artikel av Sven Rosell i *Sociologin* (2004:3). Under nittiotalet förändrades också attityden till missbrukare både hos allmänhet och hos socialarbetare, den blev mindre tillåtande, den som valde att använda pengarna till annat än hyra fick nu stå sitt kast med ökande hemlöshet som följd. (Svensson, 2004). Mycket talar för att socialtjänsten blivit mer moraliserande, vilket bland annat tar sig uttryck i nyare skrivningar av socialtjänstlagen. Välfärdsstatens kris har medfört att frivilligorganisationerna lyfts fram i ljuset, de betraktas som mindre byråkratiska än de offentliga aktörerna (Meeuwisse & Sunesson, 1998). Minskad byråkrati kanske leder till högre effektivitet. Effektivitet eller inte, vem eller vad kan erbjuda ett gott stöd till behövande människor, är det den offentliga, professionella apparaten eller finns den hjälpen bland frivilliga krafter som organiserar sig för att hjälpa andra?

Frivilligsektorn

Frivillig organisering kan bestå av allt från idrottsklubbar till kyrklig verksamhet, frivilligorganisationerna är skilda från statsmakten, de drivs inte primärt i vinstsyfte och bildas utifrån gemensamma idéer och intressen. Frivilligsektorn verkar vid sidan av den statliga sektorn och marknadssektorn och har haft en central position i den svenska politiska diskussionen inte minst som forum för demokratisk och social skolning

⁵ Idag är socialsekreterare en mer korrekt yrkesbenämning.

(Lundström, 1995; Helmersson Bergmark 1995). Svedberg (1993) beskriver framväxten av svenska socialt inriktade frivilligorganisationer där den så kallade första vågens organisation⁶ blev en viktig skolning i organisering. Med frivilligt socialt arbete avses socialt arbete som utförs av frivilliga organisationer (Lundström, 1995).

Välgörenhet och filantropi är äldre uttryck för frivilliga insatser på det sociala området (Blennberger, 1993; Nilsson, 2000; Pettersson, 2001). De välgörenhetsorganisationer som växte fram under 1800-talet byggde på kristna ideal och liberal ideologi. I 1800-talets städer kom de att spela en allt viktigare roll inom fattigvård och socialt arbete. De blev tidigt kritiserade från vänsterhåll för att värna om det bestående. Under mitten av 1900-talet tog den växande välfärdsstaten över skolan och det sociala fältet. Motivet för detta var ”generellitet” och modernisering (Lundström, 1995, sid 46). Det handlade om att de sociala nyttigheterna skulle vara tillgängliga på lika villkor för alla samt en anpassning till tidens krav på kvalitet. Ofta har de frivilliga organisationerna varit nydanande, påverkat det sociala fältet och banat väg för reformer inom t ex hemtjänst och barnavård. (ibid)

Klientorganisationer får fotfäste i Sverige vid andra världskrigets slut i samband med att länkrörelsen etablerade sig här. (Svedberg, 1993) ”Vad vi ser är ett allt större inslag av olika delgruppers egenorganisering, inte minst bland de socialt mest utsatta” (ibid, sid 106). Under 1960-talet växte *organisering underifrån* fram, i form av klient- och handikapporganisationer och självhjälpsorganisationer, vilka hade anknytning till den växande vänsterkritiken. Vi ser två typer av frivilliga organisationer; de som organiserar människor med gemensam identitet som klient, handikapp och de som organiserar människor som vill hjälpa andra (se Meeuwisse & Sunesson, 1998) Qvarsell gör en distinktion mellan frivilligt socialt arbetande föreningar i ”föreningar för” och ”föreningar av”(SOU 1993:82).

Vinsterna med frivillighet brukar anses vara av två slag, värdet av det genuint medmänskliga som ”läkande kraft” och tankarna om att den som har självverfarenhet är bättre skickad att hjälpa andra i liknande situation. Vinster av ekonomisk natur kan uppstå av en rad skäl som jag här inte går närmare in på (Lundström, 1995).

Under 1980-talet hävdas från vissa håll att frivilligsektorn trängts undan av staten och marknadskrafterna. Beroendet av ekonomiskt stöd från det offentliga är mycket stort, stödet kan vara direkt eller indirekt. En form av indirekt stöd kan vara fri tillgång till lokaler, detta stöd kommer framförallt från kommuner, AA (Anonyma Alkoholister) som av ideologiska skäl inte tar emot ekonomiskt stöd tar ibland emot ovan nämnda indirekta stöd.

⁶ Det är också nu nykterhetsrörelsen och arbetarrörelsen växer fram (Svedberg 1993).

I SOU, 1993:82 konstateras att de egna medlens andel av kostnaderna är anmärkningsvärt liten. Antalet lönebidragsanställda har ökat mycket snabbt de senaste åren (uppgiften gäller fram till 1993).

Frivilligt socialt arbete kan betraktas dels som komplement till befintlig verksamhet, dels som parallellresurs, där både offentlig och frivilligsektorerna arbetar sida vid sida och för det tredje som ett alternativ till annan befintlig verksamhet. En form av organisering av frivilligt socialt arbete är självhjälsgrupper, människor i grupp som stödjer varandra under organiserade former (SOU, 1993:82, Karlsson, 2000 a, b).

Självhjälp

När en liten grupp människor känner att de har ett gemensamt behov som inte tas om hand och som de tror de kan göra något gemensamt åt finns förutsättningar för att skapa en självhjälsgrupp menar Katz (1993). I Sverige talades om självhjälp redan på 1800-talet, i den svenska utvecklingen av självhjälsgrupper ses två utvecklingslinjer, en som relaterar sig till professionella och en sprungen ur frivilligrörelsen (Karlsson, 2002). Meeuwisse (1997) talar om en social rörelse med vilja till förändring, förändring är av två slag, social förändring och personlig förändring (Karlsson, 2002). Under andra världskriget kom influenser till Sverige från AA-rörelsen då länkarna bildades, under 1980-talet fick självhjälsgrupper ökad uppmärksamhet i Sverige, bland annat fick AA-grupperna en stor utbredning. Uppkomsten av självhjälp kan förklaras med att människor vill ta ett ökat ansvar och få inflytande över sin situation, det kan grunda sig i en ökad tillit till den egna förmågan eller ett minskat förtroende för de professionella som traditionellt tagit hand om problemen, ex vis socialarbetare (ibid). Katz (1993) menar att skapandet av många självhjälsgrupper har en direkt koppling till samhällsutvecklingen och sociala missförhållanden, människor organiserar sig för att man "måste" det finns inget alternativ.

Ömsesidighet (mutuality), ömsesidigt stöd (mutual aid), ömsesidig hjälp (mutual help) är uttryck som förekommer i historien om självhjälp. Ömsesidigheten är det centrala, att både ge och ta emot i en symmetrisk relation. Karlsson (2002) talar om växlande symmetri som innebär att den som ger respektive tar emot hjälpen växlar, ena gången är jag den som ger hjälp, nästa är det jag som tar emot. Detta sker inte bara mellan två personer, i en dualistisk relation, utan mellan flera i gruppen, detta kallar Karlsson generaliserad

reciprocitet. Ömsesidigheten är kännetecknad för självhjälp "självhjälp är hjälp som inte ges av en hjälpgivare till en hjälptagare utan som växer fram genom ömsedighet mellan individer" (Karlsson, 1997, sid 41).

Meeuwisse (1997) använder ord som frivillighet, obyråkratisk, autonomi och självbestämmande för att beskriva det vi kallar frivillighet. Den viktigaste funktionen för självhjälsgrupper är att erbjuda en mötesplats för gemenskap, identifikation och känslomässigt stöd "Meningen är att alla skall kunna 'vara sig själva' i en tillåtande och stödjande atmosfär" (ibid, sid 88)

Självhjälsgrupper erbjuder en förståelseram för problemet samt stöd i situationen (Karlsson, 2000 a, b), människor i självhjälsgrupper kan få nya perspektiv på sig själv och sin tillvaro (Meeuwisse, 1997). Empowerment och normalisering är begrepp som kan användas för att beskriva resultatet av de processer som sker i självhjälsgrupper, människor erfar ny makt över sin situation och problemen kan upplevas som mer allmängiltiga då de delas med andra (ibid).

Förutom att bli hjälpt av att "bli hjälpt" menar Reissman att det finns en läkande kraft också i att ge hjälp. Enligt honom finns det läkande mekanismer i att hjälpa andra med liknande problem. Han visade på ett antal terapeutiska mekanismer som finns i att hjälpa andra. Självbild kan förbättras av känslan att ha kapacitet att hjälpa andra, likaså kan det hjälpa en att känna sig friskare. De lösningar som söks för annans räkning kan fungera som utväg även för den hjälpande (Karlsson, 2000).

Karlsson (2002) begränsar begreppet självhjälsgrupp till grupper med anknytning till traditionellt sociala problemområden som behandlar personligt relaterade problem och därmed organiserar personer med själverfarenhet. Det krävs en alkoholist för att förstå en alkoholist skriver Karlsson (2000) och lyfter fram värdet av att i självhjälsgrupper uppleva ömsesidigt stöd bland människor i samma situation och med liknande erfarenheter som en själv. Detta kan inte ersättas av professionellt stöd vilket däremot kan efterfrågas som komplement till självhjälsgruppsstöd. Självhjälsgrupper har att förhålla sig till professionella yrkesföreträdare, det finns en spänning och en konkurrens mellan de drabbade och de professionella (ibid). Meeuwisse uttrycker det så här: "Självhjälsorganisering kan upplevas som ett hot mot den professionella yrkeskåren. Genom framväxten av självhjälsgrupper kan de professionella tvingas konkurrera om såväl klienten som definieringsmakten – med sina klienter" (Meeuwisse, 1997, sid 91).

Det är inte alla grupper som väljer att kalla sig självhjälsgrupp trots att de uppfyller kriterierna att vara en liten självstyrande grupp, vars främsta verktyg är ömsesidigt

stöd och hjälp och som samlas kring ett gemensamt problem. Nätverksgrupper, stödgrupper, kamratgrupper är exempel på självvalda benämningar (Karlsson, 2000b).

Bourdieu

”Ett socialt fält existerar när en avgränsad grupp av agenter och institutioner strider om något som är gemensamt för dem” (Broady 1989, sid 42). Ett fält konstitueras av medlemmarna både vertikalt och horisontellt (Bourdieu, 1996; Broady, 1989; Carle, 1995). Är det möjligt att tala om det sociala arbetets fält? Ett fält består av människor som är disponerade på ett särskilt vis, i detta fall kan vi tala om människor med arbetsområdet socialt arbete med de kunskaper och kompetenser som det kräver. Vilka är agenterna? Jag väljer här att diskutera professionellt socialt arbetande och frivilligt socialt arbetande människor. Strider de om det sociala arbetets fält? Hur tar sig striden uttryck? Med vilka medel sker striden enligt Bourdieuskt sätt att se? Hur ser respektive gruppers habitus och kulturella kapital ut? Vilken betydelse får det för klienterna på det sociala arbetets fält? Specifika investeringar krävs av de som träder in på fältet (Broady, 1989). I detta fall rör det sig om särskild yrkesutbildning för att bedriv socialt arbete eller självupplevd erfarenhet av att leva utsatt.

Bourdieus centrala begrepp är olika formerna av kapital: kulturellt, socialt, ekonomiskt och symboliskt kapital samt habitus, fält, smak och livsstil (Carle, 1995). Kulturellt kapital uppträder i olika former, som förkroppsligat kapital, objektifierat kapital och institutionaliserat kapital. Symboliskt kapital är den form andra typer av kapital antar när de fått erkännande. Kulturellt kapital kan omvandlas till symboliskt kapital när det legitimerats, det symboliska kapitalet är det som ger makt. Kapital förstås kontextuellt och relationellt, det som har ett speciellt värde i ett sammanhang kan vara värdelöst i ett annat. (Skeggs, 2000; Bourdieu, 1993, 1994, 1998). Skeggs (2000) diskuterar att kapitalöverföring sker över tiden från släktled till släktled och menar att förmågan att samla på sig kapital kan störas av svåra uppväxtförhållanden.

Habitus (dispositioner) kan sägas vara vanor, tycken och smak hos olika grupper, överklassen har sin smak, de intellektuella sina vanor, industriföreträdare sina värderingar, habitus är förenande inom gruppen och särskiljande mot andra grupper (Bourdieu, 1993, 1994, 1998). Habitus bestämmer skillnaden mellan till exempel bra och dåligt, gott och ont. Denna skillnad är inte bestående, Bourdieu hävdar att ”Så kan till

exempel ett visst beteende eller en viss tillgång framstå som distingerad för den ene, pretentiös och skrytsam för den andra och vulgär för den tredje” (Bourdieu, 1994, sid 19).

Det sociala rummet beskrivs som ett fält, Bourdieu använder metaforerna kraftfält och slagfält, kraftfältet tvingar sig på agenterna och på slagfältet tvingas agenterna att ta ställning utifrån sina positioner. Maktens fält skiljer sig från de andra: ”det är ett rum med kraftförhållanden mellan de olika kapitalarterna eller närmare bestämt mellan de agenter som har ett tillräckligt stort innehav av en av de olika kapitalarterna för att kunna dominera motsvarande fält och vilkas innebördes strider intensifieras varje gång det relativa värdet av de olika kapitalarterna ifrågasätts ... (ibid, sid 47). På maktens fält sker strider mellan de agenter som har tillräckligt med kapital för att kunna inta en dominerande position.

I bilden av det sociala rummet som fyrfältsmodell åskådliggörs hur nära eller långt ifrån varandra vissa människor är. Begrepp som högt upp och långt ner i rummet används för att åskådliggöra positionerna i det sociala rummet. Det är inte sannolikt att de som befinner sig högt upp i rummet kommer att möta de som befinner sig långt ner, om ett möte inträffar så sker det på så kallade dåliga ställen och innebär ”en överträdelse av de sociala gränser som avspeglar de sociala avstånden” (ibid, sid 19). Och om de ändå skulle träffas av en tillfällighet ”skulle de inte ’förstå sig på varandra’, egentligen aldrig begripa varandra och heller inte trivas tillsammans”: (ibid, sid 19).

Bourdieu menar att de teoretiska klasser han konstruerar i egentlig mening inte finns, skillnaden, som han talar om som socialt rum finns och består, men inte som klasser. Det sociala rummet, ett rum av skillnader är inte någonting givet utan det är någonting som måste skapas. (ibid). Social rörelse i rummet kan ske då kulturellt kapital genom att det tillerkänns legitimitet omvandlas till symboliskt kapital, vilket möjliggör en förflyttning mot en mer dominerande position i det sociala rummet (Bourdieu, 1994; Skeggs, 2000).

Bourdieu förundras över att världens ordning respekteras sådan den är, att den etablerade ordningen med dominansförhållanden, privilegier och orättvisor förs vidare och det inte finns fler överträdelser och uppror mot det bestående. Den manliga ordningens styrka t ex behöver inte rättfärdigas då det betraktas neutralt (Bourdieu, 1998).

KVINNORNAS BERÄTTELSE OM SINA UPPLEVDA ERFARENHETER

Detta kapitel innehåller studiens resultat vilket jag presenterar under de teman som urskiljs i kvinnornas berättelser. Här beskrivs hur livet kunde te sig för kvinnorna, hur det har varit att komma tillbaka till det vanliga livet samt hur mötet sett ut med frivilligt socialt arbetande och professionella. Jag avslutar med kvinnornas tankar om hur de skulle önska att stödet var utformat och organiserat.

Kvinnorna

De kvinnor jag mött i intervjuerna har erfarenhet av missbruk och kriminalitet. Jag har sökt förstå vad som hjälpt dem att lämna det livet bakom sig. Jag har intresserat mig för deras upplevelse av hjälp och stöd, dels från professionella, i huvudsak socialarbetare och kriminalvårdspersonal dels från frivilliga organisationer som ägnar sig åt socialt arbete.

Vägen till nykterhet och hederlighet, för att använda KRIS egna ord har sett ut på olika vis. Vad är det då som fungerat för kvinnorna? Är det den egna kraften, de insatser som det professionellt organiserade sociala arbetet erbjuder eller är det de frivilliga organisationernas stöd och engagemang? Det finns inget entydigt svar på dessa frågor, sanningen som den presenterar sig i dessa kvinnors beskrivning av sina upplevelser har inslag av det mesta, vissa drag är gemensamma och andra skiljer sig helt.

Kvinnor jag har intervjuat är i åldrarna tjugofem till femtio år, de har alla ett drogförflutet, tre av dem har suttit på kriminalvårdsanstalt. Kvinnorna har varit missbrukare mellan ett och fyrtio år, drogfriheten sträcker sig över två till sex år. En av kvinnorna har varit på anstalt i tre år och de två övriga med erfarenhet av vistelse på kriminalvårdsanstalt har levt missbruks- och anstaltsliv omväxlande i tio till tolv års tid. Tre av kvinnorna har varit på behandlingshem som arbetar utifrån tolvstegsprincipen, de går på AA och NA möten. Kvinnorna som varit på behandlingshem och blivit hjälpta där är verbala och meddelsamma. De har ett sätt att uttrycka sig som gör att det är lätt att tänka sig att "de har gått i samma skola". De är öppna och det märks att de har vana av att prata om sig själva och sina erfarenheter. "Den självrannsakan som präglar Minnesotamodellen leder för många kvinnor till en större öppenhet och ärlighet om livet som missbrukare, även om öppenheten kläds i ord

som präglar Minnesotamodellens vokabulär” (Hilte 2000). Kvinnan som inte varit i behandling och inte går på AA eller NA möten är inte lika informativ.

Jag har mött fler kvinnor än de intervjuade, vid de tillfällen jag deltagit i kvinnokvällsaktiviteter på KRIS lokalförening, jag har inte kommit dem lika nära som intervjupersonerna men jag har fångat tankar som de gett uttryck för under min deltagande observation. Tankar som jag fört ner på pränt och som jag kommer att använda i min redovisning. Dessa kvinnor har vad jag vet ungefär samma bakgrund som dem jag intervjuat. En erfarenhet alla inte delar är fängelsevistelse, någon har ”bara” erfarenhet av missbruk. Resultatet av provintervjun med en kvinna med liknande bakgrund som ”mina intervjukvinnor”, ingår också i redovisningen.

Kontakten med KRIS har skett på olika vis, flera av kvinnorna har varit med i uppbyggnadsskedet av föreningen och har inte själva blivit hjälpta vid frigivning från anstalt. De har blivit engagerade via andra medlemmar då deras tjänster efterfrågats i föreningen. Andra har blivit uppmanade att ta kontakt med KRIS av sponsor på behandlingshem eller kontaktperson inom kriminalvården. Stöd vid frigivning har varit aktuellt endast för en av kvinnorna.

Hur livet kunde te sig

Jag har aldrig haft en vän. Annie

Jag väljer att i huvudsak låta kvinnorna komma till tals, deras egna berättelser får illustrera hur det liv de lämnat bakom sig kunde gestaltas. För att öka förståelsen för kvinnornas livsvillkor låter jag deras utsagor i stor utsträckning tala för sig själva, som en bakgrund för vidare bearbetning av intervjuerna.

Kvinnornas konstruerade⁷ berättelse om sina liv vittnar om ett liv i ensamhet och utsatthet. De började prova droger tidigt, redan i elva tolv års ålder och blev sedan fast i det sättet att leva. De har under uppväxten befunnit sig i en miljö med inslag av bristande omsorg från vuxenvärlden, missbruk och våld.

... jag är uppväxt med alkoholister och narkomaner. I alkoholistisk familj. Mamma söp, min pappa söp, mina syskon knarkar. Jag själv är beroende, redan i tolv- tretton års ålder började jag med droger, vid femton års ålder blev min huvuddrog heroin jag började röka då sen började jag spruta, jag hamnade pågatan, som prostituerad. /.../

⁷ Kolfjord (2003) menar att ”en livshistorisk berättelse är en rekonstruktion av historien”, sid 55. Se även Trulsson, 2002.

Mina syskon knarkar, jag har flyttad mellan olika familjer/.../ja runt i Sverige, kan man säga. Jag har suttit inne på psyken, jag har varit inspärrad för att jag inte va normal, i missbruket är man inte normal. Jag har varit på LVM och suttit inne och jag har haft en 18-20 överdoser i mitt liv/.../ min mamma söp ihjäl sig -92, min bror dog. Mitt liv har bestått av droger och kriminalitet. Linda

Jag har eller började droga när jag var elva tolv år.../.../ jag växte upp i en miljö min mamma jobba mycket, och alltsåhan (mammans sambo) drack i perioder och betedde sig jävligt illa och såhär. Såatt nåstans tror jag att det handlar om bekräftelse från det jag var liten. Alltså jag fick inte den bekräftelsen jag behövde, jag började stjäla i tidig ålder. Skolan, jag hade jättesvårt med att läsa och skriva, koncentrera mig över lag./.../ Så hittade jag ändå kamrater som röka en holk och sniffa så blev det precis som Aha. En sån aha upplevelse, vad jag minns. Sen var det nog mycket för att folk skulle se mej och höra mej, sen så bara ballade jag ut totalt. Så tror jag att det var, jag var så liten, jag var ju bara barnet. /.../ Jag åkte in och ut på anstalt, så har jag bott i kvartar och källare och på gatan och så där va. Så man kan säga att jag var asocial/.../ inget ansvar, ingenting. Annie

Jag var ett barn som hade väldigt svårt för att sitta stilla. Det var inte alls så jag hade jättehöga betyg i skolan och så jag läste aldrig läxor, jag snappa upp men jag kunde inte sitta och försöka ljuda när jag redan läste tjocka böcker. Och det blev istället till att jag fick, jaa, spida upp mig jättemycket och blev, ja jag blev ju jobbig. För min omgivning helt enkelt, egentligen skulle jag ha börjat tidigare i skolan. Och hemma hade jag ju det inte heller speciellt bra, jag mådde jättedåligt alltså jag hade alltid ont i magen och svårt att sova det kunde hända att farsan kunde komma och slita upp mig när jag hade somnat och börja ställa mig till svars för saker och ting som inte alls jag var mamma till utan som kanske min lillasyster hade gjort. Och jag fick väldigt mycket stryk som barn utav honom. Visst för saker och ting som jag också gjorde men även för allt som hon gjorde eller kanske bara för att han var på dåligt humör. Ja Klara

Alla har inte samma barndoms upplevelse, Ellen menar att hon inte haft en olycklig barndom, hon gjorde förhållandevis sen debut i drogvärlden, hon var i 19-årsåldern när hon började med amfetamin. Hon ser inte sin tidigare haschanvändning som något problematiskt ... *jag hade provat hasch och så innan men det behöver man ju inte vara kriminell för.* Ellen Kvinnornas berättelser av hur livet fortsatt tätt sig innehåller skildringar av våld och utsatthet, men också en på ytan socialt väl fungerande situation

... levt ett socialt liv mitt i allt eländet om man säger så Med facit i hand så kan jag ju se vilket eländigt liv jag har levt och konsekvenserna som har kommit och jag har ju dock ändå inte behövt sitta ute på parkbänken, utan jag har haft den inne i min lägenhet. /.../ Vi har levt ett destruktivt liv, men vi har rest mycket, vi har druckit och drogat om vartannat/.../ Vi har aldrig varit utan pengar, men jag sitter här ändå jag är inte lyckligare idag. Stina

Kvinnorna berättar att de har börjat strula tidigt och att de har haft det svårt i skolan, några berättar att de har funktionshinder som DAMP och dyslexi men i kvinnornas berättelser finns också inslag av att vara duktig i skolan – för duktig kanske. Det gäller att passa in i mallen? Med dessa skildringar som bakgrund är det lätt att föreställa sig att det inte varit helt enkelt att leva det ”vanliga livet”. Bristande skolgång resulterar i bristfälliga kunskaper, både skol- och livskunskaper, i gengäld har kvinnorna skaffat sig andra kunskaper nödvändiga för att klara av missbrukslivet.

Jag har varit med om mycket i missbruket, alltså misshandlar och övergrepp, våldtäkter och sånt här som jag har varit utsatt för. Ja, jag har blivit mycket misshandlad, legat på intensivvård och mycket våldtäktsförsök och sånt där. Men det har varit när jag har varit drogberoende, alltså varit påverkad. Det har varit jobbigt.

Annie

Kvinnorna har levt ett utsatt liv i missbruk och ibland i prostitution, för att klara den tillvaron har de har skapat strategier för överlevnad som av kvinnorna beskrivs som driftighet.

Åh hela tiden skaffa pengar, att bli utnyttjad sexuellt och bli utnyttjad/.../ Jag bar mycket vapen på mig, o för det händer att man blir våddtagen. Det händer att man blir slagen. Det händer att man blir utputtad av en bil av en torsk. Det händer så mycket, va, såman måste vara vaken. Det händer att man måste råna folk, /.../ Därför är det bra att bära vapen den tiden man är narkoman. Linda

Kvinnornas berättelser visar att den person som betytt mest för deras försök att komma tillbaka påfallande ofta varit någon närstående. Mamma, pappa, morfar och det egna barnet nämns av kvinnorna som viktiga för att de funnits där för dem när de behövs.

Min pappa fick in mej på behandlingar han anmälde mig, han anmälde mig till socialen så han fick in mej på LVM/.../Han har varit sömnlös många, många år. Linda
Beskrivningar innehåller mödrar och fäder som kämpat för dem ibland i motvind från den professionella apparaten *Min mamma har kämpat jättemycket, med myndigheter med socialen.* Annie

Det nya livet – att klara av att möta sig själv

Jag börjar trivas med mig själv jag tror till och med att jag börjar lära känna mig själv. Jag vet inte säkert. Stina

Kvinnornas berättelser ger exempel på hur de försöker återerövra det vanliga livet både på ett yttre och på ett inre plan. De handlar bland annat om att lära sig att föra sig. *Jag har lärt mig rätt mycket att föra mig bland vanliga människor.* Annie

Den fragmentariska skolgången har fått till följd att kvinnorna har luckor i sina kunskaper, bland annat är bristande ordkunskap en källa till känsla av underläge och osäkerhet. En osäkerhet som består i att man kan göra bort sig genom att inte förstå vad andra människor pratar om och då kanske svara på ett sätt som kan bli helt fel. Annie berättar om en episod under sin behandling då hennes terapeut blev upprörd över att Annie påstod att hennes missbruk inte hade medfört några konsekvenser. *Jaha, alltså då visste jag inte vad det var, alltså det är ett lätt ord, för människor som har läst mycket kanske.* Annie. Det krävs ett särskilt slags mod att våga visa att man inte kan eller be andra människor att tala så det blir begripligt för en, den svårigheten synes vara förenad med en känsla av skam. *Det var någon*

som sa till mej. Men Annie, Du får ju säga till. Ja men det är lätt att säga, jag skäms ju./.../Så jag har börjat säga till, jag vågar liksom stå för att jag har haft svårt med läsning och skrivning. Annie

Att det är ett hårt arbete att komma tillbaka förstår vi av kvinnornas berättelser, det handlar om att vakna upp och plötsligt inse vilket liv man levt, ett uppvaknande som både är smärtsamt och skrämmande, men det finns också en trevande glädje i att återerövra sig själv;

Det är väldigt, väldigt stort, det är svårt, att sätta namn på känslorna, det har jag aldrig vetat av och det har jag inte vetat heller förrän idag. Så jag fattar ju inte riktigt förrän nu hur jag har levt. Stina

Jag, sen jag blev drogfri har jag börjat ta en dag i taget. Bygga upp mitt självförtroende. Dag för dag. Börja med min hälsa. Jag är den viktigaste personen i mitt liv./.../Alltså man får ta en sak i sänder. För tar jag alla bollar i luften så återfaller jag./.../Jag skulle vilja mogna mer än vad jag har hunnit göra. Linda

Förutom bristfällig skolgång och avsaknad av utbildning finns hos kvinnorna en oerfarenhet av det vanliga dagliga livet som upplevs som besvärande. Det är inte enkelt att finna sig tillrätta i den vanliga världen, det är mycket som kvinnorna inte provat på. Att gå på posten är en nyvunnen erfarenhet och att betala för sig i affären istället för att bara ta varan. *Jag har ju aldrig gjort det sociala som, ånär jag gick på posten, alla tittar på mej./.../ alltså jag var såradd så jag vågade inte nånting. Du vet det är sånt som man får jobba med...*

Linda

Språket har betydelse för känslan av att göra på rätt sätt, att behärska tillvaron i vardagslivet. Under intervjuerna ser jag prov på användbara strategier för att kamouflera bristande ordförståelse, jag frågar om erfarenhet av andra ideellt arbetande organisationer. I stället för svar får jag en motfråga. *Som till exempel?* säger Linda och söker i mitt svar en förklaring. Under intervjun för jag på tal hur det skulle se ut för att andra ungdomar ska slippa leva sitt liv i utanförskap, i missbruk och kriminalitet. Linda tycker att det är svårt att svara på den frågan och visar med sitt svar hur skört det är.

Hur hade mitt liv sett ut /.../ den tanken har kommit upp. Hade jag haft fem komma noll i betyg, eller hade jag varit i USA och rest eller hade jag varit flygvärdinna. Men så kan inte jag tänka idag, för då blir jag svartsjuk på mina tankar. Och den svartsjukan gör så att jag får rädslor. Den rädslan gör så att ilskan kommer ut till sist, den ilskan gör så att jag kan få ett återfall/.../ för att jag hade önskat att mitt liv hade varit hanterligt än ohanterligt, det hade jag önskat/.../ jag kan inte svara på frågan som du vill ha. /.../Det enda jag vet är, att hade jag inte haft det jag har haft, så hade jag aldrig haft erfarenheten. Linda

Deras ansträngningar att återerövra det vanliga livet har burit frukt, de lever nu hederligt och i drogfrihet med uppgifter och ansvarsområde i KRIS.

Mötet med frivilliga och värdet av gemensamma erfarenheter

Folk att prata med, att umgås med överhuvudtaget. Det är lättare att, vad ska man säga, leka med likasinnade. Ellen

Värdet av att träffa hjälpande människor som inte är professionella består i att bli delaktig i en gemenskap där man förstår varandra, en förståelse som är grundad på gemensamma erfarenheter. Det kan röra sig om att bli sedd och bekräftad av någon med samma upplevelse t ex misshandel, våldtäkt och prostitution. *Det var det första jag tog i när jag var på AA och NA, kvinnomöten /.../ liksom lasta ur mig och när andra; Ja, det känner jag igen, dåvar jag inte ensam om det och dåvar det lättare att ta i det Annie.* Att de andra redan vet och förstår i vilken fas kvinnorna befinner sig gör att de slipper förklaringar som kan upplevas som generande och väcka känslor av skam. Något som kvinnorna beskriver som positivt för färden tillbaka till vanliga livet är behandlingshem med personal som har egen erfarenhet av missbruk⁸, de lyfter också fram AA och NA som ytterst betydelsefulla. *Jag går på NA ungefär tvåtre gånger i veckan, beror på hur mycket tid jag har över, jag kan inte leva utan NA idag, för där har jag mina vänner.* Linda

Vad som genomgående betonas i kvinnornas skildringar av sina liv och vägen tillbaka till det vanliga livet är känslan. Känslan som inte går att beskriva för den som saknar erfarenhet. *Dom har inte känslan. Och det är känslan som är tung att leva med.* Klara Kvinnorna har förvärvat en kunskap som grundar sig på erfarenheten, en kunskap som kan vara svår för andra, t ex professionella att tillägna sig. *Jag ser en annan, går jag på gatan så ser jag om hon är påverkad eller inte, men det kan ju du inte se...* Linda Fördelarna med egen erfarenhet av missbruk och kriminalitet är av två slag, dels kan man som före detta missbrukare och fängelsekund fungera både som förebild för att man tagit sig ur det och dessutom som avskräckande exempel genom sina autentiska berättelser från det livet. *Ja jag tror alltså att det som hjälper mig idag är gemenskapen, vännerna, möten och terapin. Och den hjälpen, jag har så jag kan hantera dom känslor som kommer idag.* Stina

Det råder delade meningar om vad en ”riktig” KRIS:are är, någon menar att det är viktigt att både ha missbruks- och anstaltserfarenhet medan andra inte ser det som betydelsefullt. *Nej, men det som jag har fått höra mycket är det, det är att man aldrig suttit. Men för min del tycker jag att det är detsamma, då har du haft tur/.../Man lär sig jättemycket*

⁸ Personalen här kan givetvis benämnas som professionell i den meningen att de behöver vissa kvalifikationer för sitt arbete och att de är avlönade. Kriterierna för anställning ser dock annorlunda ut än i t ex socialtjänsten där en annan formell utbildning krävs och där självfarenhet inte är ett krav.

av dom som inte drogar alls, alltså stödmedlemmar. Det är viktigt tycker jag att lära av varandra. Annie

Det kan skönjas skiktningar bland de kvinnor jag träffar på KRIS, jag förstår att vissa av dem sysslar med informationsverksamhet samt arbete ute på anstalt, det är inte vem som helst som kan göra det utan man måste "godkännas" av någon. Kvinnorna har en öklar uppfattning om vem denne någon är.

Dom går ju ut och föreläser eller håller föredrag på fångelser och skolor. /.../ Det är särskilda som håller på med det. Jag tror att KRIS är ett, det är ett mellanting mellan myndighet och AA. Tycker jag. Om jag ska kunna förklara. För jag tror att KRIS arbetar på det sättet. De får inte lov att komma in här och de får inte lov att hålla på med kriminalitet här inne. Och det jobbet de gör är helt fantastiskt, att dom följer upp dom här pojkar, maddrarna och faddrarna och de arbetar med, försöker jobba med myndigheterna Stina

Till uppdragen för KRIS är knutet vissa fördelar, det finns jackor med KRIS logga på och mobiltelefoner för dem som är maddrar och faddrar eller i övrigt har en funktion vilken innebär att de behöver vara tillgängliga, t ex ordföranden, informationsansvarig och styrelseledamöter. KRIS arbetar med motivationsarbete på kriminalvårdsanstalter, maddar och fadder verksamhet, öppethållande av lokal för samvaro och gemenskap, utflykter och andra fritidsaktiviteter samt hämtning vid muck. Våren 2001 fanns ännu inte bostad att erbjuda medlemmarna. *Men vi kvinnor som är här/.../ vi försöker hjälpa är dom som har sex månader påsej att mucka, var ska dom ta vägen. Vi i KRIS försöker skaffa ett boende just nu/.../ så att om dom inte har bostad eller jobb, så finns KRIS där. Linda*

KRIS och andra frivilligarbetande verksamheter erbjuder en tillgänglighet i tid som bedöms som värdefull. Det finns möjlighet till kontakt med KRIS-medlemmar på helger och kvällar vilket däremot inte är fallet med det professionella stödet som i huvudsak finns att tillgå på kontorstid. KRIS tillgänglighet upplevs som fördelaktigt, det undanröjer risk för räddslor som annars kan dyka upp i arbetet med att komma tillbaka. *Den pressen kan inte vi ha, för då tar vi återfall.* Linda Tilliten till andra har blivit skadad och det är inte enkelt att släppa in andra människor i sitt liv, då är det lättare att öppna sig för personer som varit i liknande situation. I de mötena finns inte samma känsla av att bli värderad och bedömd som i mötet med de professionella som dessutom rent formellt har makten. Annie berättar om sitt nuvarande arbete på anstalt i KRIS regi och lyfter fram den egna erfarenheten och det gemensamma språket som underlättande faktor för att bli respekterad av, få kontakt med och förtroende från klienterna. *Mer kåketeende när jag kommer till en kåk, för att dom ska släppa in mig mer. Det gör dom inte om inte man vänder lite på sig själv. Där måste man alltid berätta att jag själv suttit/.../Ja, som dom vet att man kan lita på en. Annie Att det är*

viktigt och betydelsefullt att ha möjlighet att hjälpa andra som finns kvar i det liv kvinnorna lagt bakom sig, framhåller kvinnorna. De ser sin insats som ett frigörande komplement till den professionella omsorgen.

Alla är inte odelat positiva till KRIS och innehållet i verksamheten, där finns inbyggt en påminnelse om att det är ett svårt arbete att komma tillbaka: *Ja där är väldigt blandat, väldigt blandat och ibland är jag såförbaskat trött på KRIS, på behandling och på detta livet. Jag vill inte leva så här.* Stina Det kan tyckas som att det vanliga livet tenderar även det att bli ett liv i utanförskap, utanför det vi brukar kalla Svenssonlivet, fester ska fyllas med annat innehåll än ”vanliga” fester. Att gå på lokal ställer sig kanske inte helt enkelt, syftet med besök på krogen är inte sällan att använda just den drog som flera KRIS: are försöker hålla sig ifrån. Livet blir begränsat. Vad jag kan förstå utifrån mina erfarenheter av intervjuerna och besöken på KRIS så umgås man i en krets av likasinnade. Kontakten med KRIS, NA, AA, behandlingshem enligt Minnesotamodellen och tolvstegsprincipen har inneburit ett slut på ensamhet för kvinnorna, de har blivit delaktiga i en gemenskap där de kan få förståelse i känslan som flera betonar som så viktig. Här besitter kvinnorna ett habitus som den professionella omsorgen inte gör och kanske inte heller förstår sig på.

Mötet med myndighetspersoner och professionella

Inte värderade alls som människa man va bara en tjuvjävel. Annie

Din IQ kan du lämna utanför porten. Sen kan du gå där utan den. Så kanske du kan få tillbaka den när du blir utsläppt. Ellen

De myndigheter som nämns är polismyndighet, kronofogdemyndighet, skattemyndighet, försäkringskassa, arbetsförmedling, jag väljer att fokusera socialtjänst och kriminalvård då det är de myndigheter som kvinnorna haft den tätaste kontakten med. Kvinnorna ger spontant uttryck för att de har eller har haft en negativ bild av myndigheter. Helvete, rädslor, min största fiende, kamp och misstro är ord de väljer för att beskriva sitt tidigare förhållande till myndigheter. *"Hade det varit förr så hade jag spytt /.../ När jag drogade så byggde jag upp att alla myndigheter ville göra mej illa - alltså det var det här med tillit."* Annie Det finns i kvinnornas berättelser en kluvenhet till fenomenet, det representerar något bra och något dåligt, kvinnorna kan idag se att både polis, kriminalvård och socialtjänst fyller en funktion. Ellen berättar om goda erfarenheter av en socialsekreterare som stöttade

henne då hon födde sitt barn på en kriminalvårdsanstalt där hon blev motarbetad av personalen. Hon beskriver att de grundlöst anklagade henne för brister i omsorgen om sitt barn, något som inte dokumenterades eller föranledde någon åtgärd trots att socialsekreteraren begärde in uppgifter från kriminalvården. Andra har en mer negativ bild av socialtjänsten: *Nej jag tycker inte när man kommer till en socialbyrå.../ man kommer ju dit för att be om hjälp, att bli behandlad som att katten har släpat in dig/.../ och att Du inte har nå värd./.../ Överhuvudtaget, alltså det här det ständiga misstroende.* Klara Att inte vara för vek i kontakten med myndigheterna beskrivs som ett måste, det gäller att veta vad man vill, att stå på sig och vara envis för att komma åt den hjälp och det stöd man anser sig behöva. *Man måste ha skinn på näsan. Man måste ifrågasätta. Man får inte ge sig. Speciellt inte till exempel om man är missbrukare och man får nej. /.../ Det fodrar mycket kraft och mod för att klara sig där.* Stina Det upplevs även som svårt att bli förstådd, tankarna om känslor återkommer, känslor som inte kan bli begripliga för dem som inte varit i situationen. Att ha barn och samtidigt leva i missbruk och kriminalitet gör kvinnorna dubbelt sårbara samtidigt som barnen kan utgöra en sporre till ett annat, bättre liv. Det finns en rädsla att bli bedömd som dålig mor ... *man var rädd för att dom skulle omhänderta barnen/.../ För att jag visste ju att jag var en bra mamma, det hade jag ju fått svart på vitt på Så men jag hade redan då tappat min tillit till de här socialtjänstemännen.* Klara

Bristande kontinuitet i kontakten med socialtjänsten, ständigt nya socialsekreterare och ofta just när de lärt känna den som slutat, att då på nytt berätta sin historia har inte varit lätt. *Varenda gång ska man dra sin livs historia, man orkar ju inte bara. Och varje gång lovar dom att det ska bli bra att dom ska hjälpa till, vi ska ordna det här tillsammans. Allihop sa samma sak, och sen så får man ett papper hem att de har slutat.* Klara

Något som upplevs som besvärande är att det brister i samverkan mellan myndigheterna. När det är aktuellt med förkortning av strafftiden är det svårt att planera då det förekommer att beskedet kommer så sent som samma dag eller dagen innan frigivning. Socialtjänsten gör inte något så länge man är kriminalvårdens klient. Det innebar för Ellen att hon inte hade något ordnat inför sin frigivning. *När jag skulle ha lägenheten, jag fick ju halvtid. Jag visste inte om jag fick halvtid eller inte. Det fick jag kanske reda på bästa fall dan innan. Och då hade jag stått där utan lägenhet /.../ när jag fick tag i lägenhet så ringde jag och fråga/.../ Nej, då hade kriminalvården hand om mej.* Ellen

Bland dem som varit på anstalt är inställningen till kriminalvården mer odelat negativ, beskrivningar av hur personalen viftar med nyckelknippan som för att visa sin makt

och vårdare som använder nycklarna för att ta sig in nattetid finns i kvinnornas berättelser. *Vi hade en /.../ som var det mest vidrigaste/.../ synare har mycket att säga till om. Han sprang och titta påmina bröst och ben. "Dej skulle man ha sett naken." sa han. Annie*
Det är ingen vård det är förvaring, säger Annie och Linda konstaterar att De kan inte hjälpa människor, medan kvinnan som inte varit frihetsberövad ser mer positivt på kriminalvårdens personal och dess insatser t ex deras drogprogram.

Det finns en besvikelse över att inte ha fått hjälp då det verkligen behövdes, att kraven var att man skulle vara tillräckligt "långt nere i skiten" innan hjälp stod till buds. Det finns en dubbelhet, i kvinnornas berättelser om sina upplevelser, i förväntningar på stöd och det faktiska stöd de fått av socialtjänsten. Dubbelheten ligger i att socialtjänsten både har en stödjande och kontrollerande funktion. *Socialtjänsten /.../det räknar som jag som typ hjälpa folk men ändå sätta dit dem. Linda*

Frågor som väcks är hur kvinnornas kunskap tas den tillvara, vilket värde tillmäts den?

Om jag fick bestämma

... de ska ha egen erfarenhet inte andras utsagor. Klara

Det kvinnorna önskar sig från professionella yrkesutövare och myndigheter är mer inlevelse och lyhördhet. De anser att det behövs en annan erfarenhetsbaserad kunskap i arbetet med utsatta människor. *Ja, för det första ska det inte bara vara människor som har läst sig till det. De områden de ska arbeta inom om man säger dåtex narkomanvård, De ska inte bara ha skola och ha läst. Erfarenhet av egna skilsmässor, ekonomi själv försökt leva på socialbidrag. Klara*

Mycket att det som finns idag kan vi inte vara utan menar kvinnorna, de anser att både socialtjänst och kriminalvård behövs. *Vissa förtjänar faktiskt att sitta i fängelse* menar Ellen. Det brister i samordningen av myndigheternas insatser, det skulle kvinnorna vilja ha en ändring på, att det inte är så vattentäta skott mellan till exempel socialvård och kriminalvård som det kan vara idag.

Kvinnornas erfarenheter i ljuset av tidigare forskning

Vi får ju aldrig någon chans, alltså vi varandra en chans själva. Linda

Då jag valt att låta kvinnornas beskrivningar av sina erfarenheter i huvudsak tala för sig själva gör jag här ett försök att relatera detta till tidigare forskning.

Vägen in i kvinnors missbruk föregås inte sällan av en trasig barndom med våld och övergrepp (Heimer & Posse, 2003) Att skolgången inte fungerat är något som dessa kvinnor inte är ensamma om att erfara. Ingela Kolfjord (2004) skriver om kvinnor som begått lagbrott att de berättar om ensamhet och att de inte blivit sedda i skolan. Om de blev sedda har det varit som problematiska elever, deras beskrivningar av sig själva är att det har varit ”en djävligt stökig unge” (Kolfjord, 2004, sid 194). Kolfjord ser en fara i att strukturella faktorer utlämnas när de ungas agerande ensidigt fokuseras av dem själva och omgivningen. Att ha en fungerade skolgång eller arbetsliv är av stor betydelse för att inte fastna i missbruk (Kolfjord 2003). Cederberg (2004) visar att flickor ofta används som stötdämpare mellan andra stökiga elever, då ofta pojkar, ett faktum som kan antas ytterligare försämra dessa kvinnors möjlighet till fungerande skolgång. Skolan fungerar så att skolproblem läggs på den enskilde eleven i stället för att lyfta fram den marginaliserande och sorterande funktion som skolan har (ibid).

Kvinnorna vittnar om ett liv i utanförskap, med inslag av våld och brutalitet, Heimer och Posse (2003) visar att kvinnor som missbrukar utsätts för våld och sexuella övergrepp och att detta är känt av socialtjänsten. Att ha en fungerande bostad är en av grundresurserna för ett nytt liv (Hedin, 2002), kvinnor som missbrukar kan ha svårt att beredas skyddat boende på kvinnojourer och kommunala kriscentra (Heimer & Posse, 2003). KRIS söker möta detta behov genom att ordna bostad till de personer som får hjälp och stöd via KRIS.

Kvinnorna uttrycker glädje över att vara tillsammans utan den konkurrens som präglade deras tidigare relation. Svensson (1996) talar om att det i missbruksvärlden finns en solidaritet utåt och att det saknas en inre solidaritet, man kan inte lita på någon. Kvinnorna konkurrerade bland annat om männens uppmärksamhet för att få tillgång till droger. I samvaron som KRIS erbjuder har de möjlighet att ta igen de relationer de förlorade i det tidigare livet och nu bygga upp sin kvinnliga identitet (se Trulsson, 2002).

Att mötas av myndigheters misstro och ifrågasättande underlättar inte för kvinnorna. Exempel på fungerande kontakt med myndigheter har inslag av att där funnits

någon som lyssnat, det har också varit relaterat till att det funnits något värre, dvs. en annan myndighet som motarbetat en. Claezon (2004) berättar att ungdomars upplevelse av socialtjänsten gett dem känslan av att ingen lyssnar. Det finns dock en dualitet i deras upplevelse av socialtjänsten precis som det gör i kvinnornas berättelser, de upplever socialtjänsten som ett nödvändigt ont, där man kan få stöd men också bli kontrollerad och hindrad. Dualismen i det sociala arbetet är beskriven av ett flertal författare, (se t ex Svensson, 2004).

Kvinnors missbruk relateras till moderskapet på ett helt annat sätt än vad det manliga missbruket gör. Männens föräldralämplighet är inte lika ofta i fokus som kvinnornas, kvinnor som mödrar blir lätt betraktade som några som finns till för barnens skull (Thomsson, 2002, sid 39). Det kan bli så att man inte vågar be om hjälp och stöd för att man är rädd för att bli ytterligare ifrågasatt och bedömd som ”dålig mor” (Thomsson, 2002; Kolfjord, 2003). En av kvinnorna berättar om att hon hemlighöll sin makes missbruk av rädsla för att barnen skulle omhändertas. Att ha pressen på sig att göra allt på rätt sätt och vara god mor och duktig i hemmets skötsel kan bli en tung börda att bära (Kolfjord, 2003).

DISKUSSION

Här diskuterar jag resultatet av min undersökning och söker finna hur betydelsen av KRIS i kvinnornas liv kan förstås relaterat till den teoretiska anknytningen.

I professionaliseringssträvanden ligger återopande av formell kunskap och förmåga att använda densamma (Dellgran & Höjer, 2000) underförstått är att den som inte har den formellt förvärvade kunskapen heller inte har förmåga att arbeta inom professionella verksamheter. På det sociala arbetets fält finns verksamheter bedrivna av professionella som uppvisar dåliga resultat. Omsorgens mål, återanpassning till samhället, att återföra människor till gemenskapen, lyckas inte. Beckman menar att de som representerar socialtjänsten misslyckas i sitt omsorgsarbete eftersom de inte har något fullgott att erbjuda då de själva inte ser den samhällsliga gemenskapen som ett alternativ. Hans tes är alltså att de inte kan göra ett bra arbete då de inte har något bra alternativ att erbjuda. Det är inte de enskilda socialarbetarna som ”är olämpliga” utan misslyckanden finns inbyggda i organiseringen av verksamheten.

Det sociala arbetet sägs vila på en grund där förhållningssättet till klienten är ifrågasättande. (Pettersson, 2001) Att misstänkliggöra klientens motiv och vara restriktiv med insatser är ett sätt att förhålla sig till klienterna som funnits genom hela det sociala arbetets historia. Att mötande denna fostrande hållning ger klienten en känsla av att alltid vara misstrodd berättar kvinnorna. Att bäst veta vad som är bra för klienten utan att därför anklaga klienten är en förutsättning för att möta klienten utan moraliserande. Synen på att klienten inte själv har ansvar för den uppkomna situationen gör det möjligt för den professionella vårdaren att vara den som bäst vet. Tolkat i Bourdieus termer kan detta förstås som att klientens kulturella kapital, det vill säga den erfarenhet och kunskap hon har med sig inte får erkännande, legitimitet, av de professionella agenterna. Klientens kulturella kapital omvandlas inte till det mäktigare symboliska kapitalet i mötet med professionella yrkesutövare på det sociala fältet. Bourdieu (1994) menar dessutom att i mötet mellan personer som är långt ifrån varandra i det sociala rummet, i detta fall klienten och socialarbetaren, är det rimligt att anta att de inte kan förstå varandra eller trivas tillsammans.

Professionerna tycker sig besitta den ”rätta” kunskapen, den kunskapen är dock inte tillräcklig menar kvinnorna i studien. De saknar något livsnödvärdigt, nämligen erfarenheten av den känsla som finns i det marginaliserade livet. KRIS erbjuder som frivilligt organiserat socialt stöd en mötesplats där kvinnorna kan bli stärkta av gemenskapen med människor med liknande erfarenhet. Den verksamhet som KRIS bedriver ger medlemmarna tillfälle att hjälpa sig själv genom att hjälpa andra (Meeuwisse, 1997; Karlsson, 1997, 2000). Inom ramen för KRIS verksamhet finns möjlighet att arbeta med hjälp och stöd till människor som sitter på anstalt. Det arbete som KRIS gör inne på anstalterna kan sägas ha drag av det som kännetecknar självhjälpsgrupper. De som informerar har själva erfarenhet av att ha varit frihetsberövade och fungerar både som rådgivare och förebild för dem som de möter. Detta kan ses som ett exempel på den gemenskap att sträva efter som är den amatöristiska omsorgens styrka enligt Beckman (1981). Att som KRIS-medlem komma tillbaka till anstalt innebär att både kunna hjälpa och bli hjälpt. Anstaltslivet kan verka avskräckande för den som kommer tillbaka dit från friheten för att erbjuda sitt stöd till dem som nu finns där.

KRIS bedriver informationsverksamhet bland annat på skolor och har ett boendialternativ att erbjuda sina medlemmar. Kvinnorna har på olika vis engagerat sig och blivit agenter på det sociala arbetets fält. En vanlig karriärväg är att bli terapeut eller behandlingsassistent på behandlingshem som arbetar enligt tolvstegs modellen, där

själverfarenhet är ett krav. Genom det har kvinnorna möjlighet att öka sitt kulturella kapital, förstärkningen av det kulturella kapitalet gör att det blir möjligt att få, om inte en dominerande position, så i alla fall en mer framträdande position i det sociala rum som är det sociala arbetets fält. Kvinnorna kan ses som konkurrenter med professionella yrkesföreträdare. Även om inte kvinnorna inträder som agenter på det sociala arbetets fält så innebär det ökade kulturella kapitalet att deras positioner förändras, att de flyttar högre upp i fältet för att använda Bourdieus ord. Om det varit möjligt att förvandla det kulturella kapitalet till symboliskt kapital genom erkännande av andra aktörer på fältet skulle deras anseende och status kunna förbättras (Skeggs, 2000).

Styrka av gemenskapen i KRIS kan kvinnorna åberopa sitt kulturella kapital, kunskapen om hur det är att leva i missbruk och kriminalitet i kontakten med yrkesföreträdare och kanske få tolkningsföreträdare, något som de säger sig ha saknat tidigare. Kolfjord (2003) ger exempel på att utsatta flickors agerande tolkas i en slags myndighetsdiskurs som håller dem kvar i klientrollen, trots att de själv valt att beskriva sin situation på annat sätt. Kvinnorna som har levt ett utsatt liv i missbruk och ibland i prostitution har för att klara den tillvaron format sitt habitus och kulturella kapital. De har bland annat genom samvaron och gemenskapen i KRIS skapat ett större kulturellt kapital som betyder mycket för dem.

Egen reflektion

Den slutsats som kan dras av erfarenheterna som denna studie visar är att KRIS utgjort ett positivt och betydande inslag i kvinnornas väg tillbaka till hederlighet och drogfrihet. Det finns ett värde i att dela erfarenheter som är svåra. Det liv som kvinnorna levt tidigare möts av förskräckelse och misstro från den vanliga världen. Detta försvårar anpassningen till ett vanligt liv, vad ska man prata om på kafferasten på jobbet om man kommer direkt från en fängelsevistelse och kanske inte har någonstans att bo. Då finns KRIS som en alternativ plats att mötas på, en plats att kunna vara sig själv på och en plats att börja bygga upp sin nya identitet på. KRIS kan synas vara konkurrenter till de professionella på det sociala arbetes fält men ska snarare förstås som ett komplement enligt kvinnornas erfarenheter. Myndigheter upplevs som både bra och dåliga, de verksamheter som beskrivs här har den dubbla funktionen att vara stödjande och kontrollerande.

Jag vill återknyta till Bourdieu som fascineras av att vi håller fast vid det bestående utan att protestera. Jag förundras över att så mycket av den professionella omsorgen tillåts visa siffror på ineffektivitet. Att vi inte har högre krav och förväntningar på det som finns till för att hjälpa människor ut ur svåra situationer. Eller är det så att vi inte kan hjälpa om de vi vill hjälpa inte vill ta emot vår hjälp? Hade det blivit någon skillnad om hela missbruksvården sköttes av t ex KRIS, jag är inte säker på det. Men vad jag utifrån resultatet i denna studie trots allt skulle önska mig är mer lyhördhet för den erfarenhet och kunskap som finns bland dessa kvinnor.

KÄLLFÖRTECKNING

Beckman, Svante (1981) *Kärlek på tjänstetid*. Stockholm: Lithografia AB.

Blennberger, Erik (1993) "Språkbruk och ordval" i SOU 1993:82 *Frivilligt socialt arbete*. Stockholm: Fritzes.

Bourdieu, Pierre (1993) *Kultursociologiska texter*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag.

Bourdieu, Pierre (1994) *Praktiskt förnuft*. Göteborg: Daidalos. Tryckår 1999

Bourdieu, Pierre (1996) *Homo academicus*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag.

Bourdieu, Pierre (1998) *Den manliga dominansen*. Göteborg: Daidalos. Tryckår 1999

Brante, Thomas (1987) "Sociologiska föreställningar om professioner" i Bergryd, Ulla (red) *Den sociologiska fantasin: teorier om samhället*. Stockholm : Rabén & Sjögren

Broady, Donald (1989) *Kapital, habitus, fält. Några nyckelbegrepp i Pierre Bourdieus sociologi* UHÄ FoU Arbetsrapport 1989:2.

BRÅ-rapport 2004:3, *Brottsutvecklingen i Sverige 2001-2003*. Stockholm: Edita Nordstedts.

Börjesson, Bengt (2000) "Repression och socialt arbete" i Meeuwisse, Anna, Sunesson, Sune, Swärd, Hans (under redaktion av) *Socialt arbete: en grundbok*. Stockholm: Natur och Kultur

Carle, Jan (1995) "Pierre Bourdieu och klassamhällets reproduktion" i Månsson, P (red) *Moderna samhällsteorier. Traditionella riktningar teoretiker*. Smedjebacken: Rabén Prisma.

Cederberg, Meta (2004) "Krisen i skolan är pojkarnas kris. Om kön, klass, etnicitet och skolprestationer" i Magnússon, Finnur & Plantin, Lars (red) *Mångfald och förändring i socialt arbetet*. Lund: Studentlitteratur

Claezon, Ingrid (2004) "Möte med makten. Ungdomars möte med socialtjänsten" i Magnússon, Finnur & Plantin, Lars red. *Mångfald och förändring i socialt arbetet*. Lund: Studentlitteratur

Clevesköld, Lars, Lundgren, Lars, Thunved, Anders (2001) *Handläggning inom socialtjänsten*. Stockholm: Nordstedts juridik.

Dellgran, Peter, Höjer, Staffan (2000) *Kunskapsbildning, akademisering och professionalisering i socialt arbete*. Göteborg: Kompendiet.

Eliasson, Rosmari (1995) *Forskningsetik och perspektivval*. Lund: Studentlitteratur

Fraser, Heather (2004) "Doing narrative research" *Qualitative Social Work: research and practice*. Vol 3, nr 1:2, sid 179-201. London: Sage 2004

Frodlund, Åsa (2003) *KRIS: en kartläggning av föreningen Kriminellas revansch i samhället*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet (BRÅ) Rapport 2003:7. Stockholm: Edita Nordstedt

Gilje, Nils & Grimen, Harald (1992) *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. Göteborg: Daidalos.

Hedin, Ulla-Carin (2002) "Uppbrott från missbruk" i Leissner, Tom & Hedin Ulla-Carin. (red) *Könsperspektiv på missbruk*. Stockholm: Elander Gotab

Heimer, Gun & Posse, Barbro (red) (2003) *Vådsutsatta kvinnor -samhällets ansvar*. Lund: Studentlitteratur

Helmersson Bergmark, Karin (1995) *Anonyma Alkoholister i Sverige*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Hilte, Mats (1996) *Avvikande beteende – en sociologisk introduktion*. Lund: Studentlitteratur

Hilte, Mats (2000) "Missbrukande kvinnors narrativ om olika behandlingsdiskurser" i Johnsson, E., Laanemets & Svensson, K (red) *Narkotikamissbruk. Debatt, behandling och begrepp*. Lund: Studentlitteratur.

Holgersson, Leif (1986) "Vilken professionalism vill vi ha i socialt arbetet" i Broady, D (red.) *Professionaliseringsfällan*. Stockholm: Carlsson

Holme, Idar Magne & Krohn Solvang, Bernt (1991) *Forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.

Karlsson, Magnus (1997) *Självhjälpsgrupper i Sverige. En introduktion*. Skandal: Sköndalsinstitutets skriftserie

Karlsson, Magnus (2000a) *Bara en alkoholist kan förståen alkoholist*. Stockholm: Sköndalsinstitutets arbetsrapportserie Nr 13

Karlsson, Magnus (2000b) *Delade erfarenheter. Om självhjälpsgrupper i Sverige*. Stockholm: Erlanders Gotab

Karlsson, Magnus (2002) *Själv men inte ensam. Om självhjälpsgrupper i Sverige*. Edsbruk: Akademitryck Ab

Katz, Alfred H (1993) *Selfhelp in America. A social Movement Perspective*. Social Movements Past and Present. New York: Twayne Publishers

Kolfjord, Ingela (2003) *Kvinnors drogbruk och lagbrott*. Lund: Bokbox Förlag.

Kolfjord, Ingela (2004) "Kvinnor som begått lagbrott och deras erfarenheter av skolan" i Magnússon, Finnur & Plantin, Lars red. *Mångfald och förändring i socialt arbetet*. Lund: Studentlitteratur

Kvale, Steinar (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: studentlitteratur.

Lalander, Philip (2001) *Hela världen är din*. Lund: Studentlitteratur

Levin, Claes (1997) *Ungdomar i tvångsvård: Råbyundersökningen 94*. Stockholm: Statens institutionsstyrelse.

Lundström, Tommy (1995) "Frivilligt socialt arbete under omprövning". *Socialvetenskaplig tidskrift*, vol 2, nr1, sid 39-59.

Meeuwisse, Anna (1997) *Vänskap och organisering*. Lund: Arkiv.

Meeuwisse, Anna & Sunesson, Sune (1998) "Frivilliga organisationer, socialt arbete och expertis". *Socialvetenskaplig tidskrift* vol 5, nr 2-3 sid 172-193

Nationalencyklopedin (1994)

- Nilsson, Gunilla (2000): *Frivilligt socialt arbete -exemplet Jönköping*. Jönköping, FoU-Rapport 2000:1, Institutionen för beteendevetenskap och socialt arbete, Hälsohögskolan.
- Pettersson, Ulla (2001) *Socialt arbete, politik och professionalisering*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Qvarsell, Roger (1993) "Välgörenhet, filantropi och frivilligt socialt arbete – en historisk översikt" i SOU 1993:82 *Frivilligt socialt arbete*. Stockholm: Fritzes
- Repstad, Pål (1988) *Närhet och distans*. Lund: Studentlitteratur.
- Repstad, Pål (1998) *Sociologiskt perspektiv i vård, omsorg och socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Robson, Colin (1999) *Real world research*. Oxford UK & Cambridge USA: Blackwell.
- Rosell, Sven (2004) i *Socionomen* 2004 nr 3, sid 16-19
- Selander, Staffan red. (1989) *Kampen om yrkesutövning, status och kunskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Skeggs, Beverley (2000) *Att bli respektabel: konstruktion av klass och kön*. Göteborg: Daidalos.
- SOU 1993:82 *Frivilligt socialt arbete*. Stockholm: Fritzes.
- Svedberg, Lars (1993) "Socialt inriktade frivilligorganisationer" i SOU 1993:82 *Frivilligt socialt arbete*. Stockholm: Fritzes
- Svensson, Bengt (1996) *Pundare, jonkare och andra: med narkotikan som följeslagare*. Stockholm: Carlsson.
- Svensson, Bengt (2000) "Den paradoxala narkotikafrågan" i Johnsson, E., Laanemets & Svensson, K (red) *Narkotikamissbruk. Debatt, behandling och begrepp*. Lund: Studentlitteratur.
- Svensson, Bengt (2004) "Narkomanvården – en trendkänslig vårdform"? i Magnússon, Finnur & Plantin, Lars red. *Mångfald och förändring i socialt arbetet*. Lund: Studentlitteratur

Svensson, Per-Gunnar & Starrin, Bengt red (1996) *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.

Thomsson, Helene (2002) *Kvinnor, makt och förändring*. Lund: Studentlitteratur

Trulsson, Karin (2002) ”Manligt och kvinnligt missbruk” i Leissner, Tom & Hedin Ulla-Carin. (red) *Könsperspektiv på missbruk*. Stockholm: Elander Gotab

Wessén, Elias (1991) *Våra ord, deras uttal och ursprung*. Nordstedts

Internet

Kriminalvårdsstyrelsens hemsida <http://www.kvv.se/>

Kriminalvårdsstyrelsens hemsida http://www.kvv.se/fangelse/svenske_fangen.html

KRIS hemsida <http://www.kris.a.se/>

Socialstyrelsens hemsida <http://www.sos.se/Socialtj/handikap/Organisa.htm>

Övriga källor

Temadag Lund 010515

Utvägen nr 3, 2000

Bilaga 1

Till KRIS medlemmar i [REDACTED]

mars 2001

Hej!

Mitt namn är Agneta Folkesson och jag är studerande vid Socialhögskolan i Lund. Jag ska skriva en uppsats och har kommit att intressera mig för organisationens KRIS arbete. Jag vet att KRIS fått utmärkelser både i Sverige och internationellt för sitt brottsförebyggande arbete. Det har gjort mig intresserad av vad som händer när man träffar en KRIS-arbetare respektive en professionell hjälpare från kriminalvård eller socialtjänsten. Det är i stora drag vad som kommer att bli innehållet i mitt arbete.

Jag besökte er lokal på [REDACTED] i början på februari och träffade då [REDACTED]. Jag valde att komma en torsdagskväll, en kvinnokväll, eftersom jag vill komma i kontakt med kvinnor.

Jag vill gärna besöka er fler gånger för att ta del av er verksamhet. Förra gången pratade vi om att jag skulle kunna närvara vid en mamma-barn träff som är sista söndagen i månaden. I slutet på februari var det ännu inte klart med min handledare och därför blev det inget besök. Jag tyckte att det skulle föra mig för långt i mitt arbete utan kontakt med handledare, men jag hoppas att jag kan komma en annan gång.

Jag vill komma i kontakt med kvinnor som kan tänka sig att bli intervjuade kring sina upplevelser av möten med "hjälpare" av olika slag. Det är inte de enskildas liv och leverne jag vill fokusera utan hur möten med hjälpande personer gestalt sig.

Jag skulle helst vilja göra bandinspelningar av intervjuerna, som jag sedan skriver ut och bearbetar. Det jag kommer fram till med hjälp av intervjuerna kommer jag att visa för berörd person för godkännande. Det kan handla om att jag illustrerar ett fenomen med ett ordagrant citat från intervjuerna. Det är då viktigt att det känns rätt för den som uttalat sig. Det kommer inte att framgå vem som säger vad utan materialet anonymiseras, och jag arbetar under tystnadsplikt och får inte yppa något om dem som intervjuas.

Jag arbetar vid sidan av mina studier som lärare vid omvårdnadsprogrammet i Hässleholm, jag har själv ingen erfarenhet av kriminalvård. Min yrkeserfarenhet kommer från äldre- och handikappomsorg. Jag tycker att KRIS är intressant dels för att det är en ideellt arbetande kamratorganisation dels för att ni möter varandra på ett mer jämlikt plan än vad som kan ske när mötet sker med den som är professionell.

Min handledare på Socialhögskolan är Anna Meeuwisse. Anna har skrivit sin doktorsavhandling om Fountain House-rörelsen.

Jag kontaktar er per telefon för att bestämma vidare träffar

Med vänlig hälsning

Agneta Folkesson

Bilaga 2

Intervjuguide till intervju med kvinnor som är KRIS-medlemmar.

Hur har Du kommit i kontakt med KRIS?

Berätta kort om Ditt liv.

Mest betydelsefulla personen i Ditt liv?

Hur skulle Du beskriva Dig själv?

Hur skulle Du beskriva de andra i gruppen?

Vad tänker Du på när Du hör ordet myndighet?

Språk - olika språk i olika världar? Hur ser Du på det?

Hur arbetar KRIS?

Har Du erfarenhet av andra ideellt arbetande organisationer?

Vi leker med tanken att vi skrotar socialtjänsten. Hur skulle det se ut?

Hur skulle Du önska att socialtjänst och kriminalvård fungerar? Hur skulle det se ut om Du fick bestämma?

Vilket råd skulle Du ge till tjejer som hamnar på sned?

Vad har KRIS betytt för Dig? Hur hade Ditt liv varit utan KRIS?

Vad betyder KRIS för Dig idag?